

תנובות שדה

גליון תורני בענייני
מצוות התלויות בארץ
וכשרות המזון

גליון 163 / אב - אלול תשפ"ב

מצוות התלויות בארץ • הלכות הנוהגות בהתיישבות • חרקים במזון מן החי ומן הצומח • כשרות המזון

תנובות שדה

גיליון תורני בענייני
מצוות התלויות בארץ
וכשרות המזון

גליון 163 / אב - אלול תשפ"ב

תנובות שדה

קובץ דו חודשי
בהוצאת 'המכון למצוות התלויות בארץ'
הקובץ יו"ל בסיוע:
משרד המדע - מינהל התרבות

העורך:

הרב מנחם דרורי
tнувot@macon.co.il

ניתן לשלוח מאמרים תורניים,
מחקריים, בתחומי עיסוקו של
המכון, או תגובות על הנכתב, לדואר
האלקטרוני
המערכת תערוך ותפרסם את
החומרים לפי שיקול דעתה

הבהרה: גליון 'תנובות השדה' משמש
במה לרבנים ות"ח שונים
הפסיקה ההלכתית המוסמכת
מתפרסמת במאמרים שעל ידי
המכון

כתובת המערכת:

המכון למצוות התלויות בארץ
ת.ד. 176 אלעד 4081003
טלפון: 03-9030580
פקס: 03-9030891

מנויים:

דמי מנוי לשנה: 60 ₪

**ניתן לקבל את הגליון
בקובץ דיגיטלי ע"י שליחת
בקשה למייל המערכת:
tнувot@macon.co.il**

© כל הזכויות שמורות

ה דבר העורך

נ מידע הלכתי - ראש המכון הגאון רבי **שניאור ז. רווח** שליט"א
א. עדכון לוח זמנים לקדושת שמיטה ולביעור
ב. חרקים בענבים טריים - חנויות שמיטה

גנזות

ח רבינו משה אתורג'מאן זצוק"ל
כת"י 'עת הקץ' - קדושת שביעית בפירות נכרי

יא רבינו שריה דבליצקי זצוק"ל
מכתבים ותשובות - תנאי מערב שבת לתרו"מ

הגות ומחשבה

יג ראש הישיבה הגאון רבי ברוך מרדכי אזרחי שליט"א
מאמר השמיטה - גיבורי כח

מאמרים הלכתיים

יז הגאון רבי שלמה משה עמאר שליט"א
מניעת ביזיון בפירות שביעית

כא הגאון רבי שניאור ז. רווח שליט"א
חששות שהעלו על כשרות חלב בשנת השמיטה

כט הגאון רבי ברוך דב דיסקין שליט"א
הפקר שביעית - לעבור ללא תשלום בכביש 6

לב רבי משה יהודה לנדאו שליט"א - מתי נאסר לקיים ספחי שביעית

לז רבי דביר עמר שליט"א - שמירת פירות שביעית מפני הפסד

מא רבי מנחם דרורי שליט"א - טבק להרחה, קדושת שביעית וברכת הריח

ביני עמודי

מה הלכה למעשה - שו"ת מאת ראש המכון ורבני בית ההוראה שליט"א
טיגון בשמן של שביעית * שפיכת מי בריכה עם כלור לגינה * כרוב תוצרת
ירדן שגמר מלאכתו בארץ * תליית מודעה שהפירות בחצר הפקר * עקירת
עץ אשכוליות לצורך בניה * הפסד פירות שביעית הנגרם ע"י חיתוך בכפית
* דילול עצי מנגו מהפירות הפגים * קיום עציץ שניטע באיסור בשמיטה *
אכילת בננות ירוקות של אוצר ב"ד * מקום ברכת המזון למי שאכל ברכב*

'שנת שבתון יהיה לארץ'

כי תבאו אל הארץ אשר אני נותן לכם ושבתה הארץ שבת לה'. שש שנים וגו'. אפשר לרמוז על מה שידוע שששת אלפים ברא הקב"ה בעולם ואלף השביעי קדש לה' עליו נאמר 'ונשגב ה' לבדו ביום ההוא', ואותו הזמן שישמח הקב"ה וישמחו משום דבאותו זמן נתבטלה סט"א, כמ"ש 'בלע המות לנצח' ובאותו הזמן אינם צריכים ישראל לא לחרוש ולא לזרוע ולא לעבוד אדמה כלל רק כל מה שירצו מוכן ומזומן לפניהם, ובאותה שעה נראה בין צדיק לרשע בין עובד אלהים לאשר לא עבדו שאותו זמן הוא זמן התגמול האמיתי.

ואפשר שגם לזה כיוונו רז"ל באמרם מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת, דבל ששת אלפים נקראים ערב שבת ואלף השביעי הוא יום השבת הגמור, לפיכך צריך אדם בעודו חי יצטער על הענין הזה וכל אשר תמצא ידו לעשות בכחו מצד הקדושה יעשה כדי שיהיה מהכתוב לחיים בירושלם, דאלף השביעי לא נשארה בו עבודה כ"א תשלום השכר דוקא. וזהו כוונת הפסוקים 'דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם' דהיינו דבור אחר דבור ואזהרה אחד אזהרה, שיהיו זהירים וזריזים בעבודת ה' כראוי בעודם בששת אלפים שנים כדי שיזכו ויקבלו שכרם מושלם באלף השביעי כי הששת אלפים דומיא דששת ימי החול ואלף השביעי דומיא דשבת קדש ודבר פשוט הוא דמי שטרח בששת ימי החול והכין לשבת ימצא מה יאכל בשבת, ומי שלא הכין בששת ימי החול לא ימצא מה יאכל.

לפיכך אמור להם הו זזהירים לטרוח ולהכין בששת אלפים שהם ימי החול כי כשתבואו אל הארץ שהיא ארץ העליונה שזמן מלכותה וענוגה הוא באלף השביעי באותו זמן ושבתה הארץ שבת לה', לא נשארה שום עבודה כ"א תשלום השכר למי שטרח והכין... וז"ש ובשנה השביעית שהוא אלף השביעי לא נשארה עבודה כ"א תשלום השכר וזהו 'שנת שבתון יהיה לארץ שבת לה' דהיינו לא נשאר שום תיקון שתעשה כבר נתקן הכל ולפי 'שדך לא תזרע וגו', לא יש באלף השביעי כ"א תשלום השכר, וזהו 'והיתה שבת הארץ לכם לאכלה וגו', לפי' הו זזהירים להכין מה לאכול באלף השביעי.

פתוחי חותם (לרבי יעקב אביחצירא זיע"א)

”והיתה שבת הארץ לכם”

בעמדנו בפתח גליון 'תנובות שדה', האחרון לשנת השמיטה תשפ”ב, נודה ונהלל לצור עולמים על שזכינו במשך השנה לעסוק ולהרבות בתורת שביעית, ללבן את הלכותיה, לברר את פירותיה. במאמרים ההלכתיים, בהגות ומחשבה, בפסקי תשובות בהלכה.

בנותן טעם לצטט דברי הרש”ר הירש זצ”ל מתוך פירושו עה”ת (ויקרא כה, ד):

כשהוא שובת מזריעה ומזמירה, וכשאין הוא קוצר את הפרי שגדל מאליו כדי להביאו לביתו, שוב אין אדמתו מספקת את מזונו באותה שנה. ונמצא, שחותמת של הפקר טבועה באדמת כל הארץ. ושנה שלמה מכרזת בפרהסיא, שישראל איננו אדון לארצו. וכך אמרו בסנהדרין (לט, א): 'אמר הקדוש ברוך הוא לישראל, זרעו שש והשמיטו שבע, כדי שתדעו שהארץ שלי היא'.

קובץ זה המוגש לפני שולחן מלכים, תלמידי חכמים ויושבי מדין, עוסק רובו ככולו בנושאי קדושת שביעית והמסתעף, בראש הגיליון מתפרסם מאמר השמיטה מאת מרן רבי ברוך מרדכי אורחי שליט”א. מאמר שחותם סדרת מאמרי 'הגות ומחשבה' על השמיטה אשר ראו אור עולם באכסניה זאת מאת מרנן ורבנן שליט”א: חכם רבי שלום כהן, רבי אברהם יצחק הכהן קוק, רבי מסעוד בן שמעון, רבי שלמה זלמן גרוסמן. ולהבחל”ח רבי אליהו אבא שאול זצ”ל.

בגליון זה כבקודמיו, נלמד ונחכים בחלקים התורניים של שנת השמיטה, באפן השימוש בפירות קדושים, במהות הפקר לצורך פירות שביעית, בחיוב למנוע הפסד מפירות קדושים, ועוד ועוד, כמפורט בדף הבא בתוכן העניינים. לבקשת הקוראים, פרסמנו תשובה מפורטת מאת ראש המכון שליט”א על מה שנשאל בפרסומים השונים שהעלו חששות ליראי השם על צריכת חלב בשנת השביעית.

במדור 'תשובות בהלכה' קבצנו מעט מזעיר משאלות מצויות שנשאלים הרבנים שליט”א בקו ההלכה מידי יום ביומו. משיקולי מערכת נאלצנו להעביר את התגובות וההערות לגליון הבא שיפורסמו בו בעז”ה. בבקשה, תמשיכו לכתוב, להאיר ולהעיר. בזכותכם אנו זוכים לדייק ולייעל את 'תנובות שדה' כפי שניתן לראות את ההתפתחות וההתחדשות לאורך כל השנה.

מידע הלכתי על עשיית פרוזבול ושטר פרוזבול למעשה, נפרסם בעז”ה בגליון הבא אשר יצא אי”ה לפני ראש השנה הבעל”ט.

לסיום, זה המקום לשוב ולהודות עם סיום שנת עריכה ראשונה במערכת: לבורא עולם, על סייעתא דשמיא גלויה בכל צעד ושעל. לראש המכון הגרש”ז רווח שליט”א, על לימוד וליבון הסוגיות, על גיבוי ואמון הניתן לי לכל אורך הדרך. למחלקת הוצאה לאור שע”י המכון, על עבודת קודש במסירות, עימוד ועיצוב מתוך גמישות לשינויים עד הרגע האחרון וגם אחרי. יישר כח!

בברכת: 'שזוכה לראות בנחמת ציון וירושלים'

העורך

רב קהילת 'משכן התורה' אלעד
וראש המכון למצוות התלויות בארץ

❖ עדכון לוח זמנים לשמיטה
❖ חרקים בענבים טריים - חנויות שמיטה

לוח זמנים לקדושת שמיטה:

א. ירקות - הירקות המצויים בשווקים, נלקטו כבר בתוך שנת השמיטה, ולכן הם קדושים בקדושת שביעית. לכן יש לרכוש רק עם הכשר ולנהוג בו לפי מקור הירק. ואם מקורו מחקלאים שומרי שביעית [המחולק ע"י אוצר ב"ד] יש לנהוג בירקות קדושת שביעית על כל ההגבלות ההלכתיות. **ספיחין -** ברוב הירקות יש כבר איסור ספיחין מפני שנזרעו או הגיעו לשליש בשביעית. כל ירק שיש בו איסור ספיחין הרי הוא אסור באכילה. לכן אין לאכול ירקות אלו ללא הכשר. [בגיליון 'תנובות שדה' מס' 159 ביארנו ב'מידע הלכתי' על המשמעות של ההכשרים השונים בזה]. בנוסף על הרשימה המפורטת מהמידע ההלכתי בגיליון הקודם, יתווספו [במהלך אב - אלול] בשווקים לאיסור ספיחין הדברים הבאים:

בוטנים (כ' אב), **גריני אבטיח** (אב), **גריני חמניות** (אב), **פפריקה** (א' אלול), **ארטישוק ירושלמי** (אלול).

זמני הביעור: תפוז - א [רגיל ובייבי] - א' אב, גזר - יד' אב. בנוסף לארטישוק, אפונה בתרמילים מאוצב"ד, פפאיה מאוצב"ד, פול בתרמילים מאוצב"ד, שומר מאוצב"ד, שכבר חל בהם זמן הביעור בחודשים סיון ותמוז.

ב. פירות - הפירות הטריים המצויים בשווקים הם כבר קדושים בקדושת שביעית ויש לנהוג בהגבלות של קדו"ש. בחודשים אב ואלול צפויים להגיע לשווקים בקדושת שביעית הפירות הבאים:

אב - אפרסמון, אשכולית, גויאבה תאילנדית, חרוב, פומלה, פומלית, פיג'ויה, קיוי, קלמנטינה, שקד יבש, תמר, תפוז. **אלול -** זית [שמץ].

זמני הביעור: גודגדן ולונגן, בחודש אב.

זאת בנוסף לפירות הבאים שכבר חל בהם זמן ביעור במהלך חודשים סיון ותמוז: שסק, משמש, דובדבן, ליצי.

ג. פרחים - ישנם הרבה פרחים שיש לחוש שנזרעו באיסור לאחר כניסת השמיטה, ויש לוודא את כשרותם [מצעים מנותקים או חו"ל], כדי להימנע מלסייע לעוברים על איסורי שביעית. רשימה מפורטת של פרחים מזריעת שביעית התפרסמה בגיליון הקודם ובפרסומים שע"י המכון. הפרחים הבאים יש חשש שיגיעו לשווקים מזריעת שביעית בחודש אב - גרברה, גרווילאה.

חרקים בענבים טריים - חנויות שמיטה

כפי שכבר הזהרנו בעבר, בענבים שאינם מגידול מסודר אצל חקלאי ארץ ישראל המקפידים על ריסוסים בזמן וכנדרש, מצויים חרקים מרובים ביותר. וקל וחומר בענבים מגידולי חצר שאינם מטופלים כלל, ששם החשש גבוה גם לזחלים פנימיים.

ככלל יש לדעת, כי ענבים הם מסוגי הפירות היותר נגועים במידה והם ללא טיפול הגון וראוי, ומשום כך כרמי הענבים הם המרוססים ביותר מבין סוגי הפירות השונים. הנגיעות בענבים היא הן של "זבוב

מידע הלכתי | חרקים בענבים טריים - חנויות שמיטה

הפירות "זבוב התסיסה" "עש האשכול" ועוד. בחלקות המטופלות ומרוססות היטב הענבים בחזקת נקיים. מקום העקיצה של הזבוב על גבי הענב ניכר ובוולט לעין בעיקר בענבים הירוקים [מקום העקיצה שחור כהה], וקשה לזיהוי בענבים השחורים. כיום קודם השיווק גם לשוק המקומי החקלאים ממינים היטב כדי לא להגיע לשוק עם תוצרת גנועה. פעמים שעל גבי הענבים יש נקודות כעין כתמים חומים ואינם סימן לנגיעות. כמו"כ במידה ובתוככי האשכול יש כמה ענבים רקובים, אך אין הם מסמנים כי האשכול גנוע בחרקים. אולם במידה ויש ריקבון יש חשש להימצאות של זחלי תסיסה ויש לבדוק טוב יותר.

אולם בנוסף להנז', קיימים חרקים רבים שנמצאים על גבי הפירות, גם אם אינם חודרים פנימה, וכגון עכבישים, תריפסים, ועוד. גם נגד חרקים אלו מרססים החקלאים כדבעי, על מנת שלא יימצא בהם חרקים אלו או ריבוי חרקים כעין אלו.

תוצרת של ענבים המשווקים כיום בחנויות שמיטה, קיימים ענבים משיווק מסודר של 'אוצר בית דין' שזה מחקלאים מסודרים שבד"כ מקפידים על טיפול כדבעי. ויש ענבים שמקורם מג'נין, ועוד מקומות של נכרי, שהטיפול בהם פחות איכותי ופחות מסודר וזה ניכר היטב בתוצאה.

להלן תוצאה של בדיקה במעבדה שע"י המכון שנערכה ביום שלישי כט סיון תשפ"ב, לענבים נכרי משני סוגים:

ענבים ירוקים מסוג הדומה לביג פרל נבדק 1.5 ק"ג ונמצאו: 4 כנימות עלה. 11 נשלים של כנימה. 2 רימות של חיפושית התסיסה. 12 ביצים של חיפושית התסיסה.

ענבים אדומים מסוג פלם, נבדק 1.5 ק"ג ונמצאו: 14 פסילת הגזר. 2 בוגרים של הפסילה. 1 כנימת עלה. לא נמצאו זחלים פנימיים של עשים או זבובים.

למסקנא:

ענבים מחקלאים יהודים בשיווק אוצר בית דין - הגם שהוא בחזקת נקי, חובה לשטוף היטב את הענבים קודם אכילתם, ורצוי ונכון להשרות את הענבים ורצוי עם מים יחד עם חומר ניקוי [אמה וכיו"ב], ושוב לשטוף היטב תחת ברז מים.

ענבים מחקלאות נכרי שבחנויות שמיטה - בחזקת גנוע בחרקים **חיצוניים**. ולכן חובה להשרות היטב את הענבים קודם אכילתם, בתוך קערה של מים וחומרי ניקוי כגון אמה, ולסובב עם היד את התכולה בתוך המים, ולשטוף היטב תחת ברז מים, וכדאי להתבונן שאין סימני עקיצה על הענבים [במידה ויש חשש יש לחצות את הענב ולהתבונן אם אין מצוי זחלים ורימות, במידה ונמצאה נגיעות יש לחצות ולבדוק את כל הענבים. [זהירות יתירה צריך בבדיקת ענבים שחורים שמקום העקיצה פחות ניכר].

ענבים מגידול פרטית בחצר - בחזקת גנוע בחרקים **חיצוניים** ולעיתים תדירות גם בנגיעות **פנימית**, ולכן חובה להשרות את הענבים עם חומר ניקוי וכדלעיל, ובנוסף חובה לבדוק חיצוניות כל ענב שאין סימנים לעקיצה של הזבובים, [במידה ויש חשש יש לחצות את הענב ולהתבונן אם אין מצוי זחלים ורימות, במידה ונמצאה נגיעות יש לחצות ולבדוק את כל הענבים. ויש לנהוג בזהירות יתירה בבדיקת ענבים שחורים שמקום העקיצה פחות ניכר].

בברכה

שניאור ז. רווח

קדושת שביעית בפירות נכרי

במאמר זה ניגש רבינו לברר ולחקור לעומקה של הלכה בנושא הפולמוס על קדושת פירות שביעית בגידולי נכרי והמסתעף לקנין עכו"ם בארץ ישראל. לרבינו גישה הלכתית שונה בנושא זה כפי העולה מהמאמר המלא ב'עת הקץ' פרק י.

אחר השקפת העיון בדברי הרבנים הנז' בכל מה שנשאו ונתנו בעניין זה, לא מצאנו טעם מספיק על מה שמכו האידנא שלא נהגו בדיני קדושת שביעית וביעור. דמכל הצדדים קשיא, כאשר יראה המעיין עין בעין בפסקי הרבנים הנז', הלוא הם כתובים בספר אבקת רוכל הנז' מסימן כ"ב עד סימן כ"ה, דאף אחר הראיה שהביאו מדברי מהר"ש הזקן שעליה סמכו הרבנים הנז' את ידיהם לפטור פירות הגוי מן הביעור, אכתי קשה דהא מקדושת שביעית בפירות הגוי לא פטר, וכמו שהוקשה הדבר הוזה להרב המבי"ט יעו"ש. ועוד דאעיקרא דדינא פירכא, שאותה הראיה עצמה דחוויה היא מעיקרא, דהראיה שהביא מהר"ש לדבריו מהגמרא מההיא דלוקח טבלים מן הנכרי וכו' לא שמה מתיא, שאין הנידון דומה לראיה כמו שיתבאר לפנינו בס"ד.

והאמת יורה דרכו שהדין עם הרב המבי"ט במ"ש לחייב פירות הגוי בשביעית וביעור ולפוטרו מהמעשר בשנת השמיטה, שכך הדין נותן. וכפסק מהר"ש סיריליו הנז'.

ואעפ"כ הלכתא כמרן שנטה אחר המנהג, הלכתא כוותיה ולא מטעמיה, כי טעם אחר יש למנהג, והדין דין אמת כמו שפסק מרן מטעם כעיקר, אשר לא שיערוהו הרבנים הנז', כאשר יתבאר לפנינו בס"ד.

ומ"ש מרן לפטור פירות הגוי מכל דיני קדושת שביעית וביעור, והביא ראיה לדבריו מדין גוי שקנה קרקע בא"י וזרעה בשביעית, שכתב הרמב"ם פירותיה מותרין, וקא משמע ליה למרן מלשון מותרין הנז' דר"ל שהם היתר גמור וחולין גמורים, שהם פטורים מהכל. דאם איתא דר"ל שהם מותרים ונאכלין בקדושת שביעית, לא הוה שתיק ליה מניה. אלא ודאי דמאי דקאמר מותרים, ר"ל שא"צ לאוכלם בקדושת שביעית, והיה טעמו מחמת שזרעם גוי דלאו בר חיובא הוא, וגם מחמת שנזרעו בשדהו, דבעודה בידו מופקעת היא מכל המצוות, א"כ לא נהגא בה קדושת שביעית ולא ביעור. וכיון דהרמב"ם שהוא מרא דארעא דישאל ס"ל הכי, כוותיה נקטינן. באופן שעל היסוד הזה בנה

א. כת"י רבי משה אתורג'מאן זצוק"ל מהעיר תאפילת שבמרוקו, מחותנו של בעל ה'אביר יעקב' רבי יעקב אבוחיצרא זיע"א, מלפני 200 שנה. ספר זה יוצא כעת לאור עולם לראשונה עם הארות ותוספות מרבני המכון ובעריכת הרה"ג רבי יחיאל רווח שליט"א, כולל קונטרס 'משפט לאלקי יעקב' על אודות הקמת כולל המערבים בירושלים. הקטע שלפנינו לקוח מתוך 'עת הקץ' בפרק י.

דבריו לפטור פירות שזרעו הגוי בשדהו מדיני קדושת שביעית וביעור, וא"כ האידנא שהכל הוא מפירות הגויים, הרי הם פטורים מהכל, כבר כתבנו דאין זה אמת, ובנפול היסוד יפול הבניין.

מדוע חל בפירות נכרי חיוב תרו"מ במירוה ישראל

ועוד, אי אזלינן בתר האי טעמא שכתב, יהיו פטורים ג"כ מהמעשרות, דחד טעמא הוא לפטור אותם לגמרי מכל וכל כאן וכאן^ב. ואנכי לא ידעתי איך נחה דעתו דעת עליון בטעם זה, דא"כ אין כאן מקום לחייבם במעשרות אפי' בשאר שנים, מכ"ש בשנת השמיטה דפטורה מן המעשרות אפי' לגבי ישראל, שיש להם חיוב מדינא בהפרשת תרו"מ, מכ"ש לגבי הגוי דלאו בר חיובא הוא, אלא שאתה בא עליו מטעם דאין קניין, שיהיו פירותיו חייבים לגבי ישראל הלוקח ממנו. וכי אמרת דבעוד השדה ביד גוי יש לו קניין ומופקעת היא מקדושת שביעית וביעור, א"כ לגבי מעשרות נמי מופקעת היא^ג.

וכי תימא דאע"ג דמופקעת היא חייבת בתרו"מ מדרבנן כמ"ש התוס' דאפי' למ"ד יש קניין מודה הוא שחייב מדרבנן, א"כ גם לגבי שביעית נימא הכי שיהיה נוהג בה דין ק"ש וביעור מדרבנן, דהא מ"מ נמי דרבנן הם בזמן הזה לדעת הרמב"ם, כמו השביעית שהיא דרבנן בזמן הזה לפי דעת הרמב"ם כפי שיטת מרן בפסקו הנז'.

ואצ"ל לפי האמת שכתבנו, דלדעת הרמב"ם שמיטה האידנא דאורייתא, דאי מיחייבת לה מדרבנן במעשר הקל שהוא דרבנן בזמן הזה, אע"פ שהיא מופקעת, מכ"ש שתחייב אותה מדרבנן לענין ק"ש וביעור שהיא מדאורייתא בזמן הזה.

שביעית היא אפקעתא דמלכא ואף שדות נכרים הם הפקר

ומ"ש מרן לחייב פירות הגוי במעשר בשנת השמיטה מחמת שהגוי משמר שדהו ואינו מפקירו, דרחמנא לא פטר שנת השמיטה מהמעשר אלא מחמת שהיא הפקר לכל. והשיג בזה על הרב המבי"ט שכתב, דילפינן פטור לשנת המעשר מכח היקישא דכתיב 'ויתרם תאכל חית השדה'^ד, הקיש הכתוב אדם לחיה, מה חיה אוכלת ופטורה מן המעשר, גם אדם אוכל ופטור מן המעשר, כדאמרינן במכילתא^ה. ואף אם יתעקש אדם לומר דלא פטר הכתוב אלא בישראל, אבל גוי שאינו מפקיר שדהו יהיה חייב. אף אתה אמור לו מעתה, אם ישראל ישמור שדהו בשביעית ולא יפקיר אותו יהיה חייב. זה ודאי אינו, דרחמנא אפקרה לארעא וכו'.

וכתב עליו מרן שמה שחושב עקשות הוא היושר, ושהוא בא ללמוד סתום מן הסתום ממנו, דגם בישראל נימא אנה"נ דכי לא הפקיר שדהו, יהיה חייב במעשר. ואפי' את"ל דבישראל פטור, מ"מ בגוי דלאו בר חיובא הוא, פירותיו חייבים במעשר, יעו"ש.

בחינם השיגו, דבשביעית אין הדבר תלוי בבעל השדה אם הפקיר או לא הפקיר, דא"כ הרי הוא שוה לשאר שנים. אלא הדבר תלוי בשמיטה, דרחמנא אפקרה לארעא. ואע"פ שהוא שמר שדהו ולא הפקירו, בע"כ הוא הפקר, שהארץ וכל תבואת השדות בשביעית אינם לבעליהן אלא 'לה' הארץ ומלואה', שהוא הפקירה לכל אדם ולבהמה ולחיה, וכאילו השדה שלו אינה שלו אלא של

ב. וכן הקשה המבי"ט (הובא בשו"ת אבקת רוכל סי' כג) על סברת הב"י בזה.

ג. הב"י (שם סי' כד) הרגיש בקושיא זו ויישב סברתו וז"ל: 'יש לומר, דמעשרות שאני דבדיגון ביד ישראל תלה רחמנא ומש"ה אף על גב דגידולים ביד גוי כיון שמירחן ישראל חייבין, אבל ביעור דשביעית ליתי אלא ביד ישראל האוסף פירותיו לתוך ביתו, עכ"ל הב"י.

ד. שמות כג יא.

ה. עה"פ שם.

קדושת שביעית בפירות נכרי | גזוזות וכת"י

חבירו, דכו"ע יש להם חלק בה בשביעית, דמהאי טעמא שנו חכמים בלשון המשנה פרק שביעי דמסכת כלאים¹ 'המסכך את גפנו על גבי תבואתו של חבירו, הרי זה קדש וחייב באחריותו. רבי יוסי ורבי שמעון אומרים, אין אדם מקדש דבר שאינו שלו. אמר רבי יוסי, מעשה באחד שזרע את כרמו בשביעית, ובא מעשה לפני רבי עקיבא, ואמר אין אדם מקדש דבר שאינו שלו' עכ"ל המשנה.

ואמרין עלה בירושלמי² המסכך גפנו של חבירו על תבואתו של חבירו, נשמענה מן הדא, אמר רבי יוסי מעשה באחד שזרע את כרמו בשביעית וכו' ואמר אין אדם מקדש דבר שאינו שלו, הרי אין הגפן שלו ואין התבואה שלו ואיתתבת, עכ"ל. (ואיתתבת, נ"ל פירושו כבר מצאת תשובת שאלתך). שמעין מהכא שהשדה שלו אינו ברשותו בשביעית, לפי שאינה שלו, וא"כ אין ההפקר תלוי בדעתו, דאף אם הוא נעל שדהו ועבר על דברי תורה, פטור הוא מן המעשרות, מחמת שהוא מופקר ועומד (על כרחו שלא בסובתו).

ומניה נמי, דגם שדה גוי פטורה היא, מאחר דאין קניין לגוי, שאע"פ שהגוי לאו בר חיובא הוא, השדה שתחת ידו מופקרת היא ועומדת, מחמת דרחמנא אפקרה לארעא בשנה השביעית. ולא עדיף מגברא דאתי מחמתיה, שהגוי שקנה זה הקרקע, ואחז השדה הזאת תחת רשותו, למה הוא דומה, לאריה או לנחש, שהיו שכיחי באחת מן השדות, שלא היה אדם יכול ליכנס לאותו שדה מחמתם, ועי"כ נשאר השדה ההוא שמור, ולא הופקר לכל אדם, וגם בעליו לא היה יכול ליקרב אליו. כן הגוי הזה כאחד מהם, דאריא הוא דהוה רביע עליה. וכן הרשע הזה שגדר כרמו ושמר אותו ולא הפקירו.

וכמו דהתם פירות השדה ההוא כשהיו נלקטים פטורים מן המעשר, כן פירות זה הרשע וזה הגוי, כשהיו נלקטים, הרי הם פטורים מן המעשר, מצד דרחמנא אפקרה לארעא בשנה הזאת, כאילו אין השדה והתבואה שבהם שלהם.

ונראה דהיינו טעמא דאיצטריך תנא למילף לה בהיקשא דחית השדה, כי היכי דלא תיסק אדעתין לומר שאם שמרו ולא הפקירו יהיה חייב. וכן פירות גוי, דלאו בר חיובא הוא. להכי אהני היקשא הנז' לפטור את כולם מידי דהוה אם נכנסה חיה כמו שועל ונמיה בחור קטן בשדה הרשע ההוא, או הגוי ההוא, ואכלה, שהיא פטורה, גם אתה פטור.

ומטעם זה לחוד הוו פירות הגוי פטורים מן המעשרות בשביעית, ואין אנו צריכין ליכנס בעניין אחר, לדעת אם נהגא בהם שביעית וביעור או לא, כמו שחשבו הרבנים הנז' לומר דהא בהא תליא.

אף שהשביעית דרבנן מ"מ הפירות פטורים מתרו"מ

האומנם כי דייקנן שפיר, נראה דטעם זה לחוד אינו מספיק רק בזמן דנהגא שמיטה דאורייתא, דאיתיה להיקשא הנז', אבל בזמן דהויה שמיטה דרבנן, דליתיה להך היקשא, אין הדבר תלוי אלא בגזירת חכמים ותקנתם. דבמקום דשייכא שמיטה דרבנן, הרי הוא פטור מן המעשר מכח הפקר לבד, דכיוון דאפקרוה רבנן להך שדה, וחייבוה לנהוג בה דיני קדושת שביעית וביעור, הוי מופקרת לכל אדם, דהפקר ב"ד הפקר. אבל בשדה דלא נהגא שביעית דרבנן, לא הוי מופקר, וחייב הוא במעשרות.

ואף לטעם זה, אין הדבר תלוי בדעת בעל השדה, אם הפקיר או לא הפקיר דכיון דאפקירוה רבנן, על כורחו הוי מופקר, ופטור. וכן שדה הגוי, אי נהגא בה שביעית דרבנן, אע"ג דגוי לאו בר חיובא הוא, הויא מופקרת, דלא עדיף מגברא דאתי מחמתיה, ופירותיה פטורים. אמור מעתה, הכל תלוי בזה, אי נהגא ביה שביעית או לא, דהא בהא תליא, כמ"ש רבנן סבוראי הנז'.

1. פ"ז ה"ה.

2. כלאים פרק ז הלכה ג.

הגאון המקובל
רבי שריה דבליצקי
זצוק"ל

מכתבים ותשובות*

תרומות ומעשרות ע"י תנאי בער"ש

בדיני תנאי למעשר בערב שבת

ב' ואתחנן תשנ"ט

שלו' וברכה

א. אינני עושה תנאי לעשר כל ער"ש, רק בערב שבת שלמחר אולי אלך לאיזה שמחה.
ב. אפשר במשך כל היום להתנות, ולענין אחר שקיבל שבת או בבין השמשות צריך בירור מיוחד, ואכמ"ל.

ג. אני עושה התנאי בערב רה"ש אחר התרת נדרים וסומך עליו רק אם לא עשיתי תנאי מער"ש, והוצרך לי לעשר בשבת וכמובן רק בדברים שהם ספק טבל קרובים לדמאי מכיון שלא היו ברשותי בשעת עשיית התנאי בער"ה, וז"ל הלק"ט ח"א סי' פ"ח: שאלה, הא דתנן דמאי פ"ז האומר מער"ש מה שאני עתיד להפריש למחר וכו' אם יועיל תנאי זה מתחילת השנה, תשובה, כל מה שמתנה האדם ועומד על דעתו אפילו ממאה שנה תנאו קיים, ע"כ.

ד. נוסח שלי של ער"ה, יותר מאחד ממאה ממה שאני עתיד להפריש בכל השבתות וימים טובים של שנת... בצד צפוני הרי הוא וכו'. ואני מוסיף בסוף "וחתיכה קטנה שאפריש מכל מאפה החייב בחלה הרי זה יהיה חלה", עיין קיצור שלחן ערוך סי' ל"ה בלחם הפנים שם.

ה. אין לסמוך על התנאי של ער"ש או של ער"ה כשבידו לעשר מער"ש, רק כשאין בידו או שהוא צריך עבור לחם משנה שישאר שלם.

יד"ע שריה דבליצקי

בדין עשיית תנאי למעשרות לכל השנה בערב ר"ה

הנה בתשובות הלכות קטנות למהר"י חגיז זצ"ל סי' פ"ח נשאל אם מועיל תנאי זה מתחילת השנה ופסק דמועיל. אך כתב זה בקיצור גדול בשורה אחת. אמנם גם חתנו המהר"ם בן חביב ז"ל נשאל על זה בשו"ת

א. מכתבים ותשובות שהשיב רבינו זצוק"ל לשואליו ונסדרו על ידו. נמסרו לנו ע"י נכדו הרה"ג חיים מרדכי דבליצקי שליט"א ותשאות חן חן לו.

תרומות ומעשרות ע"י תנאי בער"ש | גזוזות וכת"י

שלו סי' קכ"ה והאריך בזה טובא, וגם מסקנתו שזה מועיל. ולפלא שלא הזכיר כלל שחותנו הלק"ט כבר נשאל בזה ופסק דמועיל. ואפשר שכשכתב המהר"ם עדיין לא הודפס הלק"ט ולא ידע שגם חותנו כבר דן בזה להיתרא. והנה כל זה מועיל רק בדמאי (ולקמן אבאר באיזה אופן מועיל גם בספק טבל דידן) שבזה לא בעינן שיהיה ברשותו בעת אמירת התנאי, וכירושלמי פ"ד מדמאי ה"א, וכ"פ הרמב"ם בפ"ט ממעשר ה"ז, אבל לא בודאי טבל דבזה בעינן שיהיה ברשותו בעת אמירת התנאי, ושם במהר"ם הוא מוכיח שבדמאי מועיל אפי' שלא היה בעולם או שהיה במחבר בעת אמירת התנאי, וגם לא ידע כלל על קיומו. ומה דמועיל שזה מדין ברירה ודהיינו בירק שתרו"מ שלו זה רק מדרבנן, או בזה"ז שהכל מדרבנן וכמין השו"ע ביור"ד סי' של"א סע' י"א דמועיל ברירה בזה"ז שהכל דרבנן, ע"כ.

והנה זה הכל כפי הדעות שהמעשר כבר חל בשעת התנאי שצריכים להגיע לברירה, משא"כ לדעת מרן החו"א שהאמירה בתנאי זה רק כעין היתר להפריש בשבת ושהחלות הוא בשעת ההפרשה שלפי זה לא צריכים להגיע כלל לברירה. ועיין חו"א דמאי סי' ט'.

ואיתא בירושלמי שם (דמאי פ"ו ה"א) שבשעת ההפרשה בשבת צריך לרחוש בשפתיו הנוסח של ההפרשה בלחש, ושם בהמשך הירושלמי נשאל על זה דמיחזי כמפריש בשבת לכתחלה, ולא ברור שם כפי הפירושים שנחלקו בזה אם איתותב המ"ד הזה שצריך לרחוש ולמעשה לא צריך. וכ"פ הגר"א בשנות אליהו פ"ז דדמאי מ"א שלא צריך. אמנם הרמב"ם בהלכה ט' העתיק דכן צריך.

ולכאורה היה אפשר לומר דמאן דס"ל לרחוש בשפתיו בשבת בשעת ההפרשה ס"ל דההפרשה נעשית בשבת גופא, ומאן דס"ל דאין צריך הוא דס"ל דההפרשה כבר נעשית בשעת אמירת התנאי, ובאמת הגר"א כנראה דכן ס"ל ולכן כתב דא"צ לרחוש בשבת. ויש להאריך בזה ואכ"מ.

ועיין בשמירת שבת כהלכתה (מהדו"ח פרק י"א ס"ק צ"ח) דהגרש"ז אויערבך וצ"ל תמה על פסק הלק"ט, שמועיל תנאי לכל השנה, ולא ביאר שם מהות תמיהתו. ואולי תמיהתו היתה על הלק"ט שסתם דמועיל, ולא חילק בין טבל ודאי לדמאי. אבל זה פשוט דהלק"ט התכוין לדמאי, ולא היה צריך לפרש דבר פשוט שבודאי אינו מועיל. ואולי המון עם לא ידעו להבדיל בין ודאי לדמאי וצ"ע. ומההר"ם בן חביב פירש זה להדיא.

ובסיכום יש לומר דהלכה כהלק"ט וחתנו המהר"ם דמועיל תנאי לכל השנה לגבי דמאי ובתנאים מסויימים גם לספק טבל כדיפורש במקומו (להלן בסימן הבא).

וע"ע בכף החיים אור"ח סי' רע"ט אות טו"ב לגבי תנאי לטלטל נר בשבת לאחר שכבה שכתב בשם מהר"ש דוראן בתשובה שבסוף התשב"ץ, שהמטלטל ע"י תנאי שעשה לכל השנה יש לו על מה לסמוך, (וחפשי בתשב"ץ ולא מצאתי מקומי) ומ"ש מור"ם שם בסע' ד' דלדין האשכנזים לא מועיל תנאי אפי' בער"ש גופא, זה אינו ענין לדין בנושא שלנו.

ולכן תיקנתי בגליון נוסח התנאי לכל השנה לומר בערב ראש השנה לאחר התרת הנדרים.

ועיין בחמדת הימים חלק ר"ה (מהדו"ח תשע"א עמ' פב אות טו) משם הרקאנטי ז"ל דיש ענין לומר התנאי דנדרים דוקא בערב ראש השנה, ע"כ. וא"כ ה"ה בתנאי זה.

הגאון רבי
ברוך מרדכי אזרחי
שליט"א

הגות ומחשבה

ראש ישיבת 'עטרת ישראל'
וחבר מועצת גדולי התורה^א

מאמר השמיטה

בין אדם למקום - בין אדם לחבירו
גיבורי כוח

"וידבר ה' אל משה בהר סיני לאמר, דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם כי תבאו אל הארץ אשר אני נותן לכם וישבתה הארץ שבת לה'. שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמור כרמך ואספת את תבואתה" (ויקרא כה, א-ז)

בין אדם למקום

הגע עצמך!

שנה אחר שנה - חרש, הוביר, זרע, נטע, השקה, זימר, ניכש, השקה, טיפח, גידל -

שנה אחר שנה - שש שנים. - חורף, קיץ, סתיו, אביב!

סוף כל סוף, הזהיבו השדות, לבלבו הפרחים, הוריקו הכרמים, לכל מלא העין. כורעים המה תחת מעמסת עסיסם הנוטף.

הגיעה שנת השמיטה! - הסר השמירות!

- אין קצירות, אין זריעות, אין שמירות, אין גדרות, אין חפירות, אין חרישות, אין זמירות, אין השקיות, אין עידורים, אין ניכושים, אין נטיעות -

- אין! - אין בכלל!

- עד כדי כך?! הלא הכל נגד עיניך, הנה הנה יבשילו, הנה הנה ילקטו, הנה הנה יחנטו, הנה הנה, יאסוף, יבצור, ימסוק, יקצור.

- הנה הנה יעמיס, יארוז, יוביל, ימכור, ירויח, יבוא הביתה גאה על תוצרתו.

ואתה אומר מאומה?! - זהו "מאומה"?! - הלא זהו הכל! ? ? ?

* * *

אמנם מצד הפרי והתוצרת, מצד השדה והכרם, מצד כל אלו - הכל! הכל לפניך.

א. המאמר נערך ע"י תלמידו הרה"ג ישראל חודר שליט"א, זכות זיכוי הרבים תעמוד לו ולמשפחתו ותשואות חן חן לו.

מאמר השמיטה | הגות ומחשבה

אבל מצד "בעלותך", מצד ה"שלך", מצד "ניהולך", מצד "גאווותך", מצד "שלטונך", מצד האגואיזם שלך, מצד אנוכיותך - מאומה!

- אין בעלות, אין "שלך", אין "ניהולך", אין "שלטונך" ואין "גאווותך".

"לא תקצור!" "לא תבצור!" "לא תזרע!" "לא תאסוף"...

- "שבת שבתון יהיה לארץ!"

מי נטל כל אלה ממנו? מי ביטל את כוחו? - "שביעת" - כל כולה "שבת לה".

וכל כך למה?

כדי להשריש ולקבוע בנפשך, שתי אמיתויות: אמיתת ה"כי לי כל הארץ".

- אמנם, "בעלים" גמור הנך, נתון נתן לך ה' וביד רחבה.

- אך יש גבוה מעל גבוה, בעלים על בעלותך!!!

כל האני שלך, על כל כוחותיו ויכולותיו, כישוריו והרגשותיו, ידיעותיו ומוסכמותיו.

- הכל הכל - "כי לי כל הארץ!"

ידיעה פשוטה ואמיתית וברורה זאת, כמה קשה לה לקבוע משכנה בנפשך פנימה.

מן השמים יסייעוך, מן השמים "תצליח" להחדיר בנפשך את ה"אמיתת" הזאת.

זו היא הדרך ל"שבת לה".

כך תלמד, כך תרגיש, כך תחיה, כך תבין ותאמין, כך גם תהיה נאמן יותר, לעצמך, למשימותיך!

כך תדע באמת, לשם מה נתנו בידך את כל אלו, מדוע עשאוך ל"בעלים", ל"שליט" על כל אלו.

- כך תרגיש, כי אינך אלא "נאמן". אינך אלא "שליח".

אינך אלא מבצע את רצונו יתברך, רצון המתבטא ב"והיתה שבת הארץ לכם לאכלה לך ולעבדך

ולאמתך לשכירך ולתושביך הגרים עמך"...

הנך "נאמנם" של כולם. גם עבור "לבהמתך ולחיה אשר בארצך".

אתה הוא הממונה על ה"לאכול".

בין אדם לחבירו

אך ישנה גם מטרה נוספת, לא פחות חשובה, אשר היא כקודמתה, יסוד היא ב"קיום העולם". - אכן

תשתית בבין אדם לחבירו.

אך כמו כן, לא יתכן שום בנין אישיות מבלעדיו!

צא ולמד:

"ועוד יש תועלת נמצא בדבר לקנות בזה מדת הוטרנות, כי אין נדיב כנותן מבלי תקוה אל הגמול, ועוד יש

תועלת אחר נמצא בזה האדם שיוסיף האדם בטחון בשם ברוך הוא, כי כל המוצא עם לבבו לתת ולהפקיר

לעולם כל גדולי קרקעותיו ונחלת אבותיו הגדלים בכל שנה אחת ומלומד בכך הוא וכל המשפחה כל ימיו,

לא תחזק בו לעולם מדת הבטחות הרבה ולא מיעוט הבטחות" (ספר החינוך מצוה פד)

בעצם, כולל כאן בעל החינוך, כמה מטרות נעלות. מה יש לך יותר נעלה ממדת ה"בטחון". מה לך

נאצל יותר ממדת ה"נדיבות".

והרי ברור, כפי שכתב בעל "ספר החינוך", שאין לך קנין בשתי המדות הללו, עצמתי יותר, ממצות

השמיטה.

- שהרי אם לאו מדת ה"בטחון" שהוא קונה בנפשו, האיך ימלאנו ליבו להפקיר שדותיו בשביעית.
- ואם לאו מדת ה"נדיבות", האיך יתכן כי יוכל להיות שווה נפש, לעמלו הרב הנשלט על ידי אחרים, עניים ובהמות וחיות... העושים ברכושו כבתוך שלהם.
ואף על פי כן, מטרת המטרות היא, "וותרנות". שחס וחלילה לא יהיה "כילי". כי ה"כילות", בפרט ה"כילות הרבה", אם כל חטאת היא. אך לא פחות מכאן, שורש פורה ראש ולענה, אף זאת הינו! ובגודש!

ריחמה עלינו תורה, ושילבה בכך את רחמנותה, על כל הנזקקים לשדותיו וכרמיו...
"שבת לה'", "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה", "לך ולעבדך ולאמתך ולבהמתך".
- "תהיה כל תבואתה לאכל".

נפלא מאד!

ויחד עם זאת, הבטיח ספר החינוך בשם תורתנו הקדושה, כי שתי מדות אלו אשר בעל השדה והכרם זקוק להם כדי לקיים את מצוות השמיטה, לא יסורו הימנו ומכל משפחתו, לעולם.
איזו ברכה! - "ממנו ומכל משפחתו, לעולם!"

גיבורי כוח

"גיבורי כח עושי דברו (תהלים קכ, ב) במה הכתוב מדבר, אמר ר' יצחק, בשומרי שביעית הכתוב מדבר. בנהוג שבעולם אדם עושה מצוה ליום אחד, לשבת אחת, לחודש אחד, או שמא לשאר ימות השנה, ודין האמי חקליה ביירא וכרמיה ביירא ויהב אנונה ושתיק, יש לך גיבור גדול מזה". (ויק"ר בהר פרשה א)

כי אמנם גבורה עצומה היא זאת.

אבל עיקר הגבורה מתבטאת בכך, שאינה חד פעמית. אין מקיימין אותה בזמן קצר...
- לא יום, לא שבת, לא חודש - שנה שלמה, יום יום, שעה שעה. - שנה רצופה, של עבודת הבטחון.
- שנה רצופה של מדת הוותרנות! - שנה רצופה של גבורה אין קץ.
אך כל זה חיוני הוא, כי אין להשיג מטרות אלו אחרת. כי זאת היא חכמת הבורא, חכמת התורה, חכמתו יתברך ורצונו יתברך.

* * *

חשוב מאד כי נבין, כי גבורת כל הגבורות, היא הוותרנות. שכן מה בינה לכל נדיבות אחרת?
- ה"נדבן", נותן, וככל שהוא נדיב לב יותר, נדבנותו יותר בשפע. - הוא נותן.
ה"וותרן", אינו "נותן" - ה"וותרן" - מוותר!
ו"מוותר" - היינו, שהוא מוותר גם על היותו נותן. - זה ממש עצום. זו היא ממש גבורה.
כי ככל שקשה לו לאדם "לתת", קשה לו שבעתיים ויותר, לוותר.
משום שה"ויתור" נוטל ממנו, לכאורה, את כל ה"אני", ומעביר את כל "פעלו", כאילו, לזה שוויתר לו. המוותר אומר, כאילו, כי "מגיע" לו, לזה שוויתר לו.
אין זאת רק "הסתתרות", כמו "מתן בסתר". שהרי מתן בסתר, בעלים הוא על נתינתו. אדרבא, מי כמוהו "יודע" ו"מכיר" בעובדת נתינתו ה"מוסתרת".
- פעמים ש"מפורסם" הוא האיש בהסתתרותו. הכל מבינים, כי אין לך פרהסיה גדולה מההסתתרות הרועשת הזאת.
ה"וותרן", הלא נראה הוא כאילו אך תיקן מעט את המעוות שעוותו לפני כן...

- אז מה כבר "טובה" עשה!...

ה"כילי", הוא פסגה, בהתייחסות האנוכית ל"אני" שלו.

- האגואיזם שלו, אינו מרשה לו לוותר על שום פירור מן האני שלו. אינו "מרשה" לו לוותר על עוד פיסת היכי-תימצי לשלטונו הבעלותי.

הוא במחלתו ה"כילית", השריש בעצמו בקרבו פנימה, כי ה"נתינה", הינה "נטילה" של עצמאותו, "ויתור" לפלוני הנכנס אל תחום שלטונו האנוכי...

ה"וותרנות", היא מעשה גבורה. ה"וותרן" הוא גיבור.

שכן אין לך "מתגבר" יותר הימנו. שהרי התגבר על גדול אויביו. - הלא הוא ה"אני" המדומה שלו!

* * *

והנה ניצב הוא בפנינו, במלא קומתו, שומר השמיטה והיובל.

- הכל נכנסים בתוך עמלו, עמל של שנים, עושים כבתוך שלהם, קוטפים, בוצרים, מוסקים, קוצרים. הנה המה מסתובבים בשדותיו ובכרמיו. כל עמלו, לכאורה, נרמס, נאכל.

- והוא, מה הוא? - "וותרן"!

לא נדיב, לא גומל חסד, לא כעושה את היוצא מן הכלל, לא כעושה מעשה של גבורה.

- אלא כשומר את המינימום הנדרש, שומר שמיטה, מקיים שביעית.

ובעיקר לא מעשה יחיד, לא מעשה יומי, לא שבועי, לא חודשי.

- שעה שעה, יום יום, שבוע שבוע, חודש חודש - שנה שלמה!...

הנה הוא לפנינו ה"גיבור" הזה. - "גיבורי כח עושי דברו לשמוע בכל דברו".

ידוע תדע בן אדם, שגיבורים אמיתיים הם, אלו אשר ה"אני" שלהם, כלל לא קיים במעשיהם.

מה הינם - עושי דברו לשמוע בקול דברו!

- הם המה הוותרנים - הם המה הגיבורים - הם המה הבוטחים בה'.

הם המה, אשר כלפיהם יצא הבורא מגדרו, ו"ציוה", ממש "ציוה", את הברכה - למי?

- לו ולמשפחתו, כי לעולם לעולם, גם לא תסור מהם לא מדת ה"בטחון", ולא תרקיב אותם מדת ה"כיליות" - לעולם לעולם.

להזהר מכל שמץ של התבייתות, מכל פירור של מעשה בעלות, מכל זיוף של תפקידו של האדם, מכל ערפול של נאמנותו ותפקידו, כלפי שמיא, כלפי עלמא, כלפי חבירו.

- ועל הכל, כלפי עצמו!

כי זאת היא "עבודת" השמיטה!

ביאורים והידושים בהלכות שמיטה ויובל להרמב"ם*

מניעת בזיון מפירות שביעית

א. מאכל בהמה לאדם. **ב.** מאכל אדם לקופים. **ג.** מאכל שיש בו חשש לתולעים. **ד.** עודפי שביעי. **ה.** שמירה מבהמה שלא תאכל במחובר ותלוש. **ו.** הכנסת פירות קדושים לבית המרחץ ובית הכסא. **ז.** זריקת פירות שביעית על חתן. **ח.** שתיה מרובה מיין שביעית באופן שעלול להקיא.

פרק ה הלכה ה

'פירות המיוחדים למאכל אדם אין מאכילין אותן לבהמה ולעופות, הלכה הבהמה מאליה לתחת התאנה ואכלה אין מחייבין אותו להחזירה'

מקור הדין - כתבו הרדב"ז והכס"מ, שהיא תוספתא (פ"ה דשביעית). וכתב הרדב"ז שבתוספתא למדו מסוף הפסוק תהיה כל תבואה לאכול, ורבינו תפס רישיה דקרא (ולבהמתך וגו'), דאי לאו הכי לא משמע מסיפיה דקרא מיד.

מלוגמא מדמי מאכל אדם - ובדרך אמונה (ס"ק כ"ו) כתב ואם נפסל מאכילת אדם מותר להאכילן לבהמה ולמלוגמא. ע"כ ועיין מ"ש בה בפ"ו (ס"ק ט"ל). ושיח אמונה (157) כתבו ששם כתב, שאם מכר מאכל אדם אסור לעשות מהדמים מלוגמא. ובביאורו"ל כתב הטעם, דהא שאין עושים מלוגמא ממאכל אדם נלמד מפסוק, כמ"ש הרמב"ם להלן ה"י, וע"כ גם כשהתקלקל ממאכל אדם מ"מ אין עושין ממנו מלוגמא עכ"ל. ולא זכיתי להבין למה מאכל אדם שהתקלקל מותר לעשות ממנו מלוגמא לאדם, ואילו מאכל אדם שנקנה בדמי מאכל אדם והתקלקל אסור לעשות ממנו מלוגמא לאדם. ואולי י"ל דבפרי שהוא שביעית לא חיישינן שיעשו מלוגמא מפרי שהוא נאה וטוב לאדם, אבל זה שהוא פרי של ששית או משל חו"ל שהוא לא קדוש מצד עצמו, אלא מדין שביעית תופסת דמיה, בזה חששו שאם נתיר לעשות מלוגמא ממנו כשהתקלקלו, עלולים לעשות ממנו מלוגמא גם בעוד שהוא ראוי למאכל אדם, וצ"ע.

מאכל בהמה לאדם - בדר"א (ס"ק כ"ח) כתב בשם היראים (מצוה קנ"ח) וסמ"ג (מצוה קנ"ז) וחזו"א (סי' י"ד סק"י) דפירות שהן מאכל בהמה אסור להאכילן לאדם (וכתבתי לעיל דאפשר שגם היראים והסמ"ג הנז' לא אמרו אלא בפירות שהן מאכל בהמה, אבל פירות שהן מאכל אדם אלא שנפסל מאכילת

א. מתוך ספרו של מורינו הנמצא בשלבי עריכה לקראת הוצאתו לאור במהדורה חדשה. [הכתורות נוספו ע"י המערכת].

מניעת בזיון מפירות שביעית | מאמרים הלכתיים

אדם, והותרו לבהמה, אם רוצה לאוכלן אין בהם משום מפסיד מאכל בהמה, ולא כמ"ש בדר"א ס"ק ט"ו שם].

מאכל שיש בו חשש לתולעים - מאכל של אדם שנמנעים מלאוכלו מחשש תולעים, דעת רבנו (בשיח השמיטה פ"ד ס"ט) שדינו כמאכל שנפסל לאדם ומותר לבהמה, אע"פ שאפשר לטרוח ולבדוק מתולעים, מ"מ כיון שא"א לאוכלו מותר לבהמה. הובא בשי"א (154 ד"ה ומאכל שראוי). [ולענ"ד יש מקום בראש לומר שכיון שהם מותרים וגם אפשר להתאמץ לבדוק ולסלק התולעים, רק הוא מעדיף שלא לטרוח, אין בזה כדי להתירו לבהמה. מיהו אם לבו נוקפו וחושש שלא יצליח לנקותו לגמרי, שכבר עליו הטורח של הבדיקה והניקיון עד שלפעמים מוותר עליו, בודאי שמותר לתת אוכל זה לבהמה].

ואולם מ"ש בשי"א שם בפרי של שביעית שהתבשל עם בשר ספק טריפה, צידד במשנת הגר"ש (עמוד קצ"ו) שמותר ליתנם לבהמה, בזה אכן דבריו נאמנו מאד דאין אדם יכול לאוכלו מספק איסור. וכבר כתבתי לעיל שיש לצרף דברי שו"ת עמודי ארץ שאיסור מאכל אדם לבהמה הוא רק מדרבנן. ויש להוסיף דספק טריפה הוא דאורייתא ושביעית בזה"ז דרבנן, וע"כ בזה מותר להאכילו לבהמה.

הטעם שאין ליתן מאכל אדם לבהמה - ובחוט שני (ס"ק כ') כתב ובטעמא דמילתא דאין מאכילין מאכל אדם לבהמה, אף דמותר להשתמש במאכל אדם תשמישין שהנאתן וביעורן שוה כגון הדלקת הנר וצביעה, משום דמותר דוקא לתשמישי אדם אבל לא לאכילת בהמה. והטעם משום דקדושת שביעית שחלה על מאכל בהמה הוא דין מיוחד מקרא ד'ולבהמתך', ובלא"ה אין ללמוד היתר אכילת הבהמה מ'לכם יהיה לאכלה' דדרשינן לכם לכל צורכיכם, משום דהתם ילפינן רק היתר לשאר תשמישי האדם דהוי בכלל 'לכם' כמו הדלקת הנר וצביעה, משא"כ אכילת בהמה דאינה בכלל תשמישי האדם, ומה"ט אין היתר אכילת בהמה אלא באוכלי בהמה ולא באוכלי אדם. עכ"ל.

הנה הרב חוט שני האריך לתת טעם, ולכאורה הטעם הוא פשוט, דדבר הראוי לאדם הוא חשוב ויקר, וכשנותנו לבהמה מורידו מערכו, ועל כן הוי הפסד לתת לבהמה מה שראוי לאדם, וא"ת גם שמן הראוי לאכילת אדם איך מותר להאיר בו, י"ל דזה דרכו גם להאיר ומאיר בו לאדם, אבל אין דרך לתת לבהמה מה שראוי לאדם. ועיין מ"ש כאן (ד"ה מאכל אדם שנפסל) בשם החזו"א, שאם נפסל מאכילת אדם מותר ליתנו לבהמה. עכ"ל. ומזה נראה שהטעם כמו שכתבתי בס"ד.

ובאמת כן נראה גם ממ"ש בדר"א (ס"ק כ"ו) אין מאכילין אותה לבהמה דהוי הפסד, ואם נפסל מאכילת אדם מותר להאכילו לבהמה ולמלוגמא. [והנה מפורש בדבריו שהטעם שאסור להאכיל מאכל אדם לבהמה, הוא משום הפסד וכמו שכתבתי].

וראיתי בשיח אמונה (152) שכתב שהגר"ש וואזנר (בשבט הלוי ח"ט סימן רמ"א אות א') כתב דקופים שרגילים לאכול מאכל אדם מותר להאכילם מאכל אדם. וכ"כ הגר"ק בשיח שמיטה (פ"ד ס"ח).

עודפי שביעית - וכשיש עודפי פירות ויש מקומות שזורקים את העודפים לים, כתב בשבט הלוי (פ"ה ס"ק י"ד) וכ"כ חו"ש (עמ' רס"ה) שאין ליתנם לבהמה רק אחר שלא יהיו ראויים לאדם. ובמשנת הגר"ש כתב שמותר לגרום שיהפך להיות מאכל בהמה. [וכנראה שטעמו של הגר"ש אלישיב ז"ל הוא משום שגרמא לא נאסרה בגרימת הפסד לשביעית, וע"כ בזה שהפירות מיועדים לזרקה לים, היתירו לגרום להם שלא יהיו ראויים לאדם, ויאכילו אותם לבהמה. ובפרט לדעת 'עמודי אור' (סימן כ"ז) שהובא בשיח אמונה (הערה 153) דהפסד פירות שביעית אינו אסור אלא מדרבנן, אבל מהתורה גם מאכל אדם עומד גם לבהמה].

מקור הדין שלא חייב למנוע מבהמה שבאה מאליה - בחוט שני כתב וז"ל: הלכה הבהמה וכו', והוא מהתוספתא הנ"ל שהובאה בכס"מ. והנה קשה בהא דהלכה הבהמה לתחת התאנה דאין מחייבין אותו להחזירה מקרא דולבהמתך תהיה כל תבואתה לאכול, והרי איסור הפסד פירות

שביעית הוא רק כשמפסידן אבל לא מצינו חיוב שמירה שלא יופסדו הפירות, ואין זה שייך לענין גרם הפסד פירות שביעית, דכאן אין הוא גורם כלום אלא שאינו משמרם שלא תאכלם הבהמה, וא"כ מ"ט בעינן קרא שאין מחזירין אותה דמשמע דלולי הפסוק היה צריך להחזירה ולשמור שלא תאכל מפירות שביעית, וי"ל דבאמת אין דין זה נובע מדיני הפסד לפירות שביעית, אלא דהוה אמינא שצריך למנוע את הבהמה מלאכול משום שהיא מזיקה לרבים שהרי פירות שביעית הפקר הם לכל ישראל, ולזה ילפינן מקרא דולבהמתך דפירות שביעית הם גם עבור אכילת הבהמה, ומשום הכי אין למונעה מלאכול. עכ"ל.

הנה הגאון חוט שני המציא טעם חדש מדנפשיה, ואינו מוכרח, אלא שנדחק מכוח הקושיא שהקשה שלא מצאנו חיוב שמירה שלא יופסדו הפירות. ולענ"ד לק"מ, דאמת נכון שאין חיוב לשמור פירו"ש מהפסד, אך זה מהפסד הבא לפירות מאליהם, אבל כשבהמתו הולכת לאכול והוא חייב בשמירתה, סד"א שגם בזה חייב לשמור שלא תפסיד ולא תזיק לפירו"ש, ע"כ הביאו את הפסוק שמלמד שגם הבהמה שייכת באכילת פירות שביעית. ועפ"ז מ"ש (בד"ה ולפי"ז) בפירות שביעית שכבר זכה בהם וכו', אינו, דאין נפק"מ כלל אם זכה בהם אן לא זכה בהם. ובלא"ה הוא עצמו הביא דברי החזו"א (סי' י"ד סק"ח) דכתב היפך מדבריו ממש, שכתב דאם הפירות תלושים מחוייב להחזיר הבהמה מלאכול, וכתב הגר"ק זצ"ל וצ"ע [בדברי החזו"א] אמאי מחוייב להפריש הבהמה הרי אין אדם מפסידן ולא מצינו חיוב שמירה על פירות שביעית שלא יופסדו עכ"ל. ומהקושיא שלו אני רואה שהבין את דברי החזו"א באופן אחר.

ולענ"ד דברי החזו"א פשוטים וברורים, דלא מדין הפסד אתי עלה השתא, אלא ה"ק, כיון שתלשן כבר זכה בהן והרי הוא ממונו עד זמן הביעור, כלומר שהגם שהם הפקר מ"מ מי שתולש ולוקח זוכה בהם והם שלו עד הביעור, וממילא חל עליו האיסור שלא יתן מאכל אדם לבהמה. ובשלמא כשהלכה אל תחת התאנה ואוכלת, הרי זה הפקר ואינו חייב להפרישה, אבל כשזכה בהם מעתה קם דינא דאסור להאכילן לבהמה. ובזה יובן היטב לשון המשנה והרמב"ם הלכה הבהמה לתחת התאנה וכו', ולמה האריכו בלשון זה, ולא אמרו הלכה ואכלה פירות שביעית וכו', אלא דיברו בהלכה תחת התאנה וכו"ב שזה עדיין הפקר, ובזה הוא שאין חיוב להחזירה, אבל משתלשן זוכה בהן חייב למונעה, דאסור להאכיל לבהמה פירות הראויים לאדם. ודו"ק.

האם מותר למנוע מבהמה - הלכה הבהמה מאליה וכו' אין מחייבין אותו להחזירה. בדרי"א (סק"ל) כתב משם החזו"א (סי' י"ד סק"ד) דגם אסור להחזירה, כדיליף מקרא ולבהמתך, ומ"מ מותר לנעול שדהו בפני בהמה וחיה אפי' בדבר שהוא מאכל בהמה. [וצ"ע בזה שכתב שאסור להחזירה, דלשון התוספתא והרמב"ם הוא דאין מחייבין, ומשמע דאם רצה להחזירה ש"ד². ועיין בספר המפתח משם מקדש דוד ומהרי"ט שהזכרתי לעיל. וצ"ע]. עו"כ דרי"א (ס"ק ל"א) דדוקא באוכלת מהמחובר, אבל בתלוש שכבר זכה בפירות חייב להחזירה משום האיסור של מאכל אדם לבהמה. ע"ש.

מניעה מבהמה בפירות תלושים - מ"ש הרמב"ם, הלכה הבהמה מאליה לתחת התאנה ואכלה, אין מחייבין אותו להחזירה שנא' ולבהמתך וגו'. וכתב דרי"א (ס"ק ל"א), וכל זה דוקא באוכלת במחובר, אבל בתלוש חייב להחזירה, דבתלוש כבר זכה בו והוא שלו, וחל עליו איסור להאכיל מאכל אדם לבהמה. והגר"ק שליט"א (בקיצור דיני שביעית תשו' קס"ט), כתב דאע"פ שאינו מפסידו בידים, זה דומה למניח פירות שביעית במקום שיש זבובים. [ונלע"ד דבכלל ולא להפסד הוא שינהג בפירות שביעית כמו שנוהג בפירותיו, וידוע דבפירות שלו לא יניח הבהמה לאוכלם, ולא יניח אותם במקום זבובים,

ב. וחתן בתי הרה"ג ראי' נר"ו כתב וז"ל: בחזו"א שם סי' י"ד ס"ק ד' הרגיש בזה וכתב וז"ל והא דקתני אין מחייבין אותו להחזירה, משום דס"ד לחייבו כדי לשמור מאכל אדם מן ההפסד ולא יהיה בזה מצות 'תשמטנה', ואמר שאינו כן וכיון שאין כאן משום חיוב שמירה יש כאן משום מצות 'ונטשתה'. עכ"ל חזו"א שם. עכ"ל. ויש מקום לענ"ד גם למה שכתבתי.

מניעת בזיון מפירות שביעית | מאמרים הלכתיים

דזו היא אחריות טבעית המוטלת על האדם בדברים שהם שלו, אבל כשהם מחוברים באילן אינם שלו, שמקיים בהם תשומנה ונטשתה].

*

דרך בזיון בפירות שביעית

מקור הדין - 'ולא יסוך במרחץ', כתב דר"א (ס"ק ל"ח) בשם מהר"א פולדא, דהטעם שיש בזה ביזיון קדשים. [וכבר כתבתי לעיל שכבר קדם בזה הפני משה על הירושלמי (פ"ח סוף ה"ב). וכן כתב ערוך השלחן].

הכנסת פירות קדושים לבית המרחץ ובית הכסא - עו"כ שכ"ש שאסור בבית הכסא. וכתבו בשיח אמונה (181) שהגר"ח"ק כתב במכתב שמותר להכניס פירות שביעית לבית המרחץ, שלא נאסר אלא סיכת השמן בפרהסיא, וביאר שם שבבית הכסא אפילו שאינו בפרהסיא אסור, שהוא ביזיון גדול יותר מבית המרחץ.

ובחוט שני (ס"ק כ"ד) כתב, ועיין בשו"ת מהרי"ט וז"ל, פירות שביעית יש בהם משום קדושה. וכן אמרין בירושלמי דאין סכין שמן של שביעית במרחץ אבל סך הוא בחוץ ונכנס משום בזיון קדשים, ועיין לקמן בהלכה ז'. ולפ"ז י"ל דאסור לזרוק פירות שביעית אף במילי דלא ממאס, כגון שלא לזרוק אגוזים וכדו' של שביעית על החתן, משום דאפשר דזה דרך בזיון לפירות שביעית, [והוא לא מובן למה יקרא דרך ביזיון]. וע"ע לקמיה בהלכה ז' מהמקדש דוד. עכ"ל.

זריקת פירות שביעית על חתן - ומ"ש הגאון חוט שני, ולפי זה י"ל דאסור לזרוק פירות שביעית וכו' על חתן דאפשר דזה דרך בזיון לפירות שביעית. הגה אין לזה קשר לדברי שו"ת מהרי"ט שהביא, דכתב שיש בהם קדושה ממ"ש בירושלמי שאין לנהוג בהם בזיון, וזריקת סוכריות או שקדים בקליפתם מתוך שמחת חתן וכלה וכיוצ"ב, אינו דרך בזיון אלא דרך שמחה במצוה וכבוד הוא. והדבר מבוסס עפ"י מה שאמרו בכתובות (ס"ו:) האשה וכו', אם יש עדים שיצאת בהנומא וכו', ר' יחנן בן ברוקה אומר אף חילוק קליות ראייה. ופירש"י ז"ל, רגילים היו לחלק קליות לתינוקות בנישואי הבתולות, וכפי הנראה שמזה התפשט המנהג לזרוק סוכריות על החתן בשבת בעלייתו לתורה, ויש שזורקים שקדים ובוטנים עם קליפתן, ואין פוצה פה, כי אין בזה בזיון, אלא ריבוי שמחה וסימן ברכה. ובשו"ע א"ח (סימן קע"א ס"ד) כתב, ממשיכין יין בצינורות לפני חתן וכלה, והוא שיקבלנו בכלי בפי הצינור, וזורקים לפניו קליות ואגוזים בימות החמה שאינם נמאסים, אבל לא בימות הגשמים מפני שהן נמאסים, אבל לא גלוסקאות לעולם. עו"כ שם (ס"ה) וזורקים חטים לפני חתנים, צריך לזהר שלא יזרקו אלא במקום נקי, וגם יכבדו שלא ידרסו עליהם. עכ"ל. נמצא דאין זה דרך בזיון אלא יש בזה שמחת חתן וכלה, ובלבד שיזהרו שלא ימאסו אותם פירות. [וכמדומני שיש בראשונים שפירשו שהיו זורקים לפניו זרעונים וכו'. וצ"ע^ג]. וזה מרבה שמחה כשהילדים קופצים ומקבצים אותם בגילה והעם רואים וצוהלים. ודומה למה שהתיר אחרי זה לתלות בסוכה פירות שלא מתקלקלים. ע"ש.

שתיה מרובה באופן שעלול להקיא - יין של שביעית מותר לשתותו גם במידה מרובה כגון בפורים, ואפילו שעלול להקיא, נלע"ד דאין זה ביזיון ליין אלא לשותה שלא נזהר, וכן ראיתי בשי"א (183) בסופו בשם רבנו הגר"ח"ק בקיצור דיני שביעית (תשובה קפ"ב) שמותר. וכ"כ הגר"ח"ק ע"ש.

ג. ומצאתי שכן כתבו תוס' ברכות נ' ע"ב ד"ה ולא. וז"ל, ומיהו עכשיו שדרך לזרוק חטים בבית חתנים צריך לזהר שלא יזרקום אלא במקום נקי.

הגאון רבי
שניאור ז. רווח
שליט"א

רב קהילת 'משכן התורה' אלעד
וראש המכון למצוות התלויות בארץ

כשרות חלב בשנת השמיטה
בדבר חששות שהעלו ואין בהם ממש

לכבוד הרב מישאל חיימוב שליט"א

השלום והברכה!

קיבלתי את אשר שלחת לי מה שנתפרסם בראש כל חוצות שיש חששות הלכתיים בקניית חלב ובשתייתו בשנה השביעית כיון שמאכל הבהמות נזרע ונעבד בשביעית וכן יש בו איסור ספיחין, ועוד שלחת מה שפירסמו בשבועון שקיבל ע"ע את דעתו ודרכו של מרן רבינו עובדיה יוסף זצוק"ל, וכתבו שם פירסום האומר שגם מיבול נכרי אסור ליקח כיון דהוי איסור אמירה לנכרי וכו'. ושאלת ממני מה דעת רבותינו הפוסקים על ענין זה.

ובאמת שכאשר שוחחת עימי בתחילה לא האמנתי למשמע אזני, הכיצד כתבו דברים שהם להדיא נגד רבותינו הראשונים והאחרונים, ובחלק מהדברים אף נגד דעתו המפורשת של רבינו הרמב"ם ומרן הכסף משנה. ובעיקר היאך אפשר לכתוב דברים שהם נגד מה שנהגו כאן בארץ ישראל שנים רבות בענין יבול נכרי, וידעתי גם ידעתי עמדתם בענין זה, וכבר השבתי להם בשנת השמיטה הקודמת שאין בדבריהם ממש נגד גדולי רבותינו הפוסקים, ובשלמא אם מטרת כתיבתם הייתה כדי שיביאו המגדלים מזון לבהמותיהם מיבול חו"ל כמו שרצו בשמיטה שעברה, ולא מיבול ישראל או אפילו נכרי, ניאח, א"כ שיכתבו כך את הדברים, אולם לעטוף את זה בעטיפות של הלכה פסוקה כאשר זה נגד ההלכה זה לא הבנתי. ובהחלט שרשאים להחמיר כל אשר מעונין בכך, אולם לא לנקוט בשפה של פסיקת הלכה, ועוד שבחלק מהדברים הם נגד דעת רבותינו זיע"א, ואבאר את הדברים בתמצית:

הנה עיקר דבריהם הוא שיש כאן מסייע לעוברי שביעית, יש בזה לפני עיור ופיטום הבהמות באיסורי שביעית. ובגוף הכתבה הם עוד הוסיפו שיש להביא רק מחו"ל, כי כאן לא יועיל גם מיבול נכרי, שיש בבקשה ממנו להכין עבור הבהמות איסור אמירה לעכו"ם. ונדון בדברים בס"ד.

א. קדושת שביעית במאכל בהמה

הנה דין זה הוא הלכה פסוקה כמבואר במשנה רפ"ז דשביעית, וילפינן לה מקרא כמו שנאמר: "לבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול", לאכול מותר, אך אסור להפסיד אוכלי בהמה. וכ"פ הרמב"ם בהל' שמו"י (פ"ז ה"ג). והנה בפ"ה הי"א, כתב הרמב"ם קוצין ודרדרים הרכים יש להם שביעית, ומבואר שדווקא הרכין, ועי' תוי"ט (ריש פ"ז ד"ה קוצין) שכתב דהרמב"ם בפ"ז סמך ע"ד בפ"ה שדווקא רכין, ובתו"ח שם דחה דבריו, וכתב שלהלכה לדעת הרמב"ם אף בקשים אם זה

כשרות חלב בשנת השמיטה | מאמרים הלכתיים

מאכל בהמה יש קדו"ש, ע"ש. ולענ"ד הכל תלוי במציאות, ובמקום שמצויים גמלים שאוכלים אף את הקוצים הקשים ביותר וכידוע, בודאי שיש קדושת שביעית אף על הקשים, וכמו לענין איסור כלאי הכרם דאף הקוצים הקשים נאסרו במקום שהגמלים מצויים (משנה כלאים סוף פרק ה', ורמב"ם הל' כלאים פ"ה ה"ח), אך במקום שאין הרוב מגדלים הקוצים הקשים שכן אין במקומם גמלים אין נאסרים משום כלאי הכרם, וה"ה שאין בהם שביעית, והרמב"ם נקט הרכים - כיון שהקשים נאכלים רק בערב לגמלים.

ובכך אמרתי ליישב את קושית הגאון בעמח"ס משנת יוסף (ח"א סי' ל בהערה, וע"ע בח"ב סו"ס ג) על דברי מרן הגרש"ז א"צ"ל שכתב בתשובתו למחבר שם, שהולכים אחר מה שנהוג להשאירם לבהמות, אך דברים שהרגילות לזרקן, אין בהם קדו"ש אף שחזו לבהמה, וטענתו שם, שאל"כ כל העלים והקליפין והפרחי נוי יהיה בהם שביעית שכן הם באיזשהו מקום ראויים לאחד מן הבהמות. והשיב לו המחבר, שלכאורה מקוצים רואים לא כדבריו, שהם ראויים רק לגמלים, ומכ"מ נוהג שביעית ומוכח א"כ שכל מה שראוי במקום מסוים בעולם ונחשב כמאכל בהמה גמור, קדוש בקדו"ש, משא"כ דברים שאינם מאכל בעצמותם כגון פרחי הנוי אינם קדושים, ואע"ג שבהמה תאכלם באקראי [ועפ"ז החמיר בקליפי התפוז], ע"ש. ואולם לענ"ד אדרבה מהא דהרמב"ם הדגיש הקוצים הרכין, ע"כ הוא משום שהרכין נאכלים אצל בהמות רבות המצויות אצל רוב בני אדם להבדיל מהקשין שאינם נאכלים אלא לגמלים בערב, ואין מתחשבים בהם בשאר עולם, והטעם פשוט דכיון שכל הבהמות מלבד הגמלים לא אוכלים קוצים קשים, א"כ אינם מאכל בהמה בעצמותם, ולכן אין מתחשבים בזה. ועי' עוד בסו"ד המשנת יוסף שם שכתב (בתוך הסוגריים) שד"ז דוקא במין בהמה המצוי, אך אם מין הבהמה אינו מצוי, כגון חבילי זמורות לפילים, אע"ג שזה מאכל בהמה גמור, מ"מ כיון שאין הבהמה מצויה אין בזה קדו"ש. עכ"ד. ולא זכיתי להבין, דלשיטתו כיון דמאכל בהמה גמור הוא בעצמותו א"כ אף אם מין זה אינו מצוי במקום זה, צ"ל שיהיה קדוש בקדו"ש, דמאי שנא מקוצים שאף שאינם שומרים לתת לגמלים, ס"ל יהיה בהם קדו"ש, למרות שלא נהגו כן אלא בערב, ומה גם שיש מדינות בעולם שהפילים הם כלי התחבורה שלהם כידוע, וא"כ נאסור היום כל חבילות זמורות בגלל אותה מדינה בעולם, וע"כ שהמציאות ברוב העולם היא הקובעת, ולכן גמלים שאינם מצויין ברוב העולם אין הקוצים קדושים, וה"ה זמורות וכו"ב.

ב. איסור ספיחין במאכל בהמה ובתבן

הנה עיקר דבריהם שמפסמין את הבהמות באיסורי שביעית, כוונתם לאיסור ספיחין, האוסר את אשר נזרע באיסור בשמיטה מגזירת חכמים, אולם מה נעשה שדעת רבינו הרמב"ם (פ"ד סוף הל' ד) להדיא שלא כדבריהם והוא ז"ל פסק שם בדיני ספיחין: "התבן של שביעית מותר בכל מקום ולא גזרו עליו", ומקורו בירושלמי (פ"ט ה"ה). והראב"ד שם השיג שאף שמשום ספיחין אין איסור, אך יש עליו קדושת שביעית. ואכן, כבר כתבו המהר"י קורקוס והכ"מ שגם הרמב"ם מודה (לקמן פ"ה ה"ט) שיש בזה קדו"ש. אולם הרב"ז הקשה מהמבואר במשנה (פ"ט מ"ה) שיש קדו"ש בתבן וקש, ותרץ שהרמב"ם מחלק בין תבן גס שאינו ראוי למאכל בהמה, שע"ז כתב כאן שמותר, ובין תבן הראוי. אולם קשים מאד הדברים, שאם כן היה לו לרבינו הרמב"ם לחלק כך. ועל כן נראה עיקר, שהרמב"ם מיירי בתבן הראוי למאכל בהמה שיש בו קדו"ש, אך אין בו איסור ספיחין. וכן מוכח מדברי הר"ש סירילאו עמ"ס שביעית (פ"ט מ"ב ד"ה אבל האמת, ובדבריו בפ"ט מ"ו בסוגיא של תבן) שבמאכל בהמה אין איסור ספיחין, וכן ביאר שם האמונת יוסף, וכ"כ למעשה עפ"י ביאור הסוגיא (שם בד"ה תבן של שביעית, ולקמן בד"ה ובשביעית ובכלאי הכרם), שאין נוהג איסור ספיחין במאכל בהמה. וכן פסק הגר"צ הלוי בספרו תורת השביעית (הלכה מ בסו"ד בד"ה וכן התבן) שאין נוהג בכל מאכל בהמה איסור ספיחין. וכ"כ הגר"מ חסקין בספרו כלכלת שביעית (עמ' תקמד בהערה).

מאמרים הלכתיים | כשרות חלב בשנת השמיטה

והן אמת שמרן החזו"א (בסי' ט ס"ק יז בד"ה ומש"כ) נוקט בפשיטות שנוהג איסור ספיחין במאכל בהמה, ומוכיח כן מהירושלמי בסופ"ה דמעשרות, ואת דברי הירושלמי והרמב"ם שכתבו שבתבן אין איסור ספיחין פירש החזו"א (ס"י י ס"ק יב ד"ה ירושלמי שביעית) שבתבן כיון שהעיקר הוא הגרעינים וחז"ל אסרום, לכן משום תבן לבד ליכא חשש שיזרעו, ולכן לא אסרוהו, כשם שמורסן, שהוא הפסולת היוצאת מהקמח, אינו אסור [וראה בשביתת השדה (פס"ז הערה 5) שי"א שבפשתן שיש בו זרע אסור אף את הגבעול אף שאין בו קדו"ש מפני הזרע]. גם בספר השמיטה (פ"ו ס"ד) פסק שבמאכל בהמה יש ספיחין מלבד תבן וקש (ועיי"ש בהערת הגר"ח ברלין שגם ס"ל הכי).

אלא שלענ"ד נראה יותר כדעת המתירים, שכן רבינו הרמב"ם בדבריו כתב דוקא על אכילה, ועל מאכל בהמה לא כתב מאום לאסור, ומאידך על תבן כתב להדיא להתיר. ומרן המהריק"ו והכס"מ זיע"א, אע"פ שטרחו לחלק בין קדו"ש לבין ספיחין, מכל מקום לא טרחו באף מקום לומר שהיתר ספיחין הוא דוקא בתבן ולא בשאר אוכלי בהמה, ולכן העיקר נראה כדעתם, ולכל היותר הו"ל ספיקא דרבנן, שהרי גזירת ספיחין להלכה מדרבנן, וקיי"ל שסד"ר לקולא. אמנם כיון שאיני רשאי להכריע חששתי מלפסוק, עד אשר ראיתי למרן הגרשז"א בשו"ת מנח"ש (ח"ג סי' קלב אות ז) שדעתו להלכה להקל שאין נוהג ספיחין במאכל בהמה, ואחר שדעתו הגדולה הכריעה כך הלכה למעשה, וכנזכר לעיל כך היא לענ"ד פשטות דברי הרמב"ם, אפשר להורות כן הלכה למעשה. וע"ע בשו"ת ציץ אליעזר ח"ב סי' ס שכן נוטה דעתו ג"כ, עי"ש.

כאמור, מ"מ בנידו"ד דאיירי בתבן, גם דעת מרן החזו"א דאין בו איסור ספיחין שלא גזרו בו חכמים, וממילא הדרינן שאין כאן פיתום מאיסורי שביעית של ספיחין כלל.

ג. איסורי מלאכות ואיסור סחורה

הנה היוצא מכל האמור, שאמנם אין איסור ספיחין בתוצרת, אולם סו"ס יש איסורי שביעית בעצם הגידול ועשיית מלאכות שחלקן אסורות מהתורה בזמנם, וחלקם מדרבנן, ובוודאי שיש בזה איסורים, ואכן יש להתרחק מכל עידוד וחיזוק של אותם שאינם מקפידים כלל על עניני שביעית וזורעים ועושים שאר מלאכות בשמיטה בלא היתר, ואסרו חכמים לקנות כל דבר שיש בו זיקת שביעית מהחשוד על שביעית. וראה מה שהארצנו בדינים אלו בשביתת השדה בפ"ז.

ועל זה יש עוד להוסיף את המגבלות של איסור סחורה הנובע מקדושת שביעית שנאמר 'לאכלה ולא לסחורה', אמנם אי נימא שבדבר שאינו עומד למאכל אין בו איסור סחורה וכמו שכתב מרן בכסף משנה בהל' שמו"י פ"ה סעי' כ על מש"כ הרמב"ם על מרחץ שהוסק בתבן וקש של שביעית, שמותר לרחוץ בשכר, וכתב על כך הר"א 'אבל בשכר לא דהוי כסחורה' וכתב על דבריו מרן הכסף משנה: "י"ל דלא נאסרה סחורה אלא בדבר שראוי לאכילה וכדדרשינן לאכלה ולא לסחורה". וראה במקו"צ מה שהביא מקושיית הרש"ש וראה מש"כ בספרי שביתת השדה בפ"ז הערה 1 ודוק.

אחר הדברים האלה, בפועל אנו נוהגים בכל שנה לעשות 'אוצר בית דין' למגדלי התבן המפקירים כדת וכדין, כדי שיוכלו לחלק התוצרת שלהם ללא חשש סחורה.

ד. אם שייך לפני עיוור ביהודי המגדל תבן לפי היתר הרבנות

אלא שכל האמור, כאשר המגדל איננו נוהג בכל היתר שהוא, אולם אם המגדל נהג בהיתר ועל פי הוראת רבנים, גם אם הקונה, לא סומך על היתרים אלו, לכאורה, כל שאין בו איסור ספיחין, מה יש לחוש לקנותם ולאכלם בקדושה? וכבר הורה זקן מרן הגרשז"א זצוק"ל בשו"ת מנחת שלמה (חלק א סימן מד) לגבי קניית פירות שביעית מחנווני המסתמך על היתר מכירה שהוא מותר, וטעם הדברים כמבואר במבי"ט (ח"א סי' כא) דסובר שחייבים לנהוג קדושת שביעית גם בשל נכרים, ומ"מ כתב

כשרות חלב בשנת השמיטה | מאמרים הלכתיים

דאף שלכאורה נראה שהנזהרים לאכול בקדושה אסור להם לקנות או למכור פירות שביעית למי שאינו נזהר, אולם לאחר דקדוק יפה נראה שמותר לקנות מהם ולא יחושו למה שהם מוסרים להם דמי שביעית, גם מותר למסור להם מעט פירות שביעית שלא במדה ולא יחושו לזה שלא יאכלום בקדושה, כיון שהדבר להם היתר שסומכים על המורים להם היתר, ולא נדון אותם כעוורים שלא ליתן להם דבר שנראה להם היתר, עכתו"ד. ולפי"ז הוא הדין בנידון של הקונה מהסומך על היתר מכירה. ועוד הוסיף שכך גם סבירא ליה לרב כתב סופר (חיו"ד סי' עז) דמי שנוהג איסור באיזה דבר מסבירא דנפשי' או מפני שאוחז בשיטת האוסרים, מותר לו ליתן משלו למי שנוהג היתר ואין בזה משום לפני עור ולא משום מסייע ידי עוברי עברה, כיון שגם חברו יודע שיש אוסרים אלא שהוא נוהג כהמתירים, וגם אסיק דאפי' בכה"ג שהנותן סובר שהוא ודאי אסור, ולפי דעתו מי שמתיר אינו אלא טועה אפי"ה שרי. ומבואר מהכת"ס שמתיר גם באיסור תורה עיין שם, ועכ"פ בנד"ד שהוא רק מדרבנן לכו"ע שרי, מסתבר שאף אם האוסר עומד וצווח ככרוכיא על המתיר שהוא טועה, מ"מ אם גם המתיר הוא חכם שהגיע להוראה, נראה שאם לאחר גמר הויכוח בין האוסר והמתיר, יחזור שוב השואל וישאל אותם איך עלי להתנהג, מסתבר שגם האוסר צריך לומר לו האי כללא שבדרבנן הלך אחר המיקל, וא"כ בנד"ד ששביעית בזה"ז רק מדרבנן וגם רוב המחמירים אינם מחזיקים את הדבר לודאי איסור, שהרי אינם נמנעים מלהשתמש בכלים של הנוהגים כהמתירים, אף על פי שאינם זהירים בביעור וגם מבשלים ירקות שאסורים משום ספיחין, ואלמלי היה הדבר בעיניהם איסור ברור היו צריכים ודאי להזהר גם מכלים שאינם בני יומם כיון דנ"ט לפגם מותר רק בדיעבד ולא לכתחלה, ולכן נראה כדאמרן דבכה"ג שהפירות מותרים אין שום איסור לקנות מהם, ואף שלרגל התפשטות ההיתר יש הרבה חנוונים שלצעה"ג אינם יודעים מאומה מדיני שביעית, מ"מ אם ברור הדבר שאלמלי היו יודעים היו שומעים ודאי למתירים אין לחוש בזה משום נתינת מכשול. עכ"ד הגדולים של מרן הגרשז"א זצ"ל, ואין מה להוסיף על הכרעתו ז"ל.

ה. דין יבולי נכרי כשמגדל עבור הישראל, אם יש לחוש משום אמירה לעכו"ם

הנה עד כאן ראינו לגבי כל מה שהם כתבו בגוף דבריהם, אלא שכאמור בפתיחת דברינו הם הוסיפו עוד גם על ענין איסור אמירה לעכו"ם שמזמינים ממנו התבן לבהמה.

הנה על עצם ענין קדושת בשל נכרי, אין צריך להאריך והדברים ידועים ומפורסמים ודעת רבותינו זיע"א ידועה היא ולדידן הדין פשוט וברור שאין קדושת שביעית בגדל אצל נכרי, והכל כמבואר בשו"ת אבקת רוכל (סי' כב - סי' כה) הביא בתחילה את דעת המבי"ט שס"ל שיש קדושת שביעית על יבול הגוי, ולא הקל רבינו הרמב"ם אלא לענין ספיחין, וכיון שיש קדושה על פירות הגוי, גם אם ישראל גמר את מלאכת הפירות אין צריך להפריש תרומות ומעשרות, ולא יהיה הגוי חמור מישראל. והרב המבי"ט הביא ראיות לדבריו וכמבואר שם בסי' כב, כג (וכ"כ בנו המהרי"ט ח"א סי' מב, מ). אלא שמרן זיע"א בסי' כד דחה כל ראיותיו. ובתחילת דבריו כבר כתב שמנהג הקדמונים שלא לנהוג קדושת שביעית בקרקע של גוי, ואין הפירות חייבים בביעור, וכמו"כ אם ישראל גמר

ד. וידידי הרה"ג רבי מנחם דרורי שליט"א, שלח לי כעת בזמן הכנת הדברים לדפוס, שיש בקובץ בית אהרן וישראל המתפרסם בחודש זה (תמוז תשפ"ב) מאמר בסוגייתא זו, ושם הכותב מצטט מתשובת מרן בעל אגרו"מ לגבי אתרוגים של היתר מכירה (או"ח חלק א קפ) שגם כתב כדברים אלו שלא שייך בזה לפנ"ע מהאי טעמא. ועוד הוסיף ידידי הרב שליט"א והעיר גבי מלאכות דאורייתא הנעשות ע"י ישראל שרבים האוסרים גם מאלו שסמכו על ההיתר, וזה לא נכלל בתשובות הנ"ל להתיר לקנות גם באופן שכזה. אולם צריך לומר שבנידו"ד עדיין יש שהתירו גם בזה, אם כי להלכה ההוראה היא שלא כדברי המתירים. ועוד, שבפועל רוב ככל העובדים בחקלאות הם נכרים, ומ"מ לא יהיה אלא ספק, וכן שהחלב כולו מגיע ליצרנים שם הכל מתערבב עם הרוב שאצלו העובדים גויים. ובכלל הסיוע הוא מאד עקיף שהרי הרוכש קונה את תוצרתו מיצרני החלב, ולא מהמגדל, ועוד יש להאריך בזה, ואכ"מ, ועוד חזון למועד.

את מלאכת הפירות חייב להפריש תרומות ומעשרות, וכ"ד רבינו הרמב"ם והוא מאריה דארעא. עכ"ד מרן. ובהמשך התשובה הובאו דברי הגר"ש עטיא זצ"ל שהסכים לדעת מרן זיע"א, ובסוף תשובתו של מרן זיע"א הוסיף שכן כתבו לו תשובה מירושלים עיה"ק שכן מנהגם מימי קדם להפריש תרומ"ב בשביעית מפירות שגדלו אצל גוי, ע"כ. וע"כ שס"ל שאין קדוש בפירות גוי, בקרקע שברשותו בא"י. וכדעה זאת פסק הרמ"א (יו"ד סי' שלא סעי' י"ט) שיש לעשר פירות הגוי שנגמרה מלאכתו ע"י ישראל. וכ"כ המהריק"ש, וכן דעת הפרישה שם, וכ"כ בשו"ת מהריט"צ (סי' צ"ח), וכן בספר פאת השולחן האריך והרחיב הרבה לקיים דעת מרן זיע"א, והאריך לדחות את כל דברי המבי"ט. וכ"כ להלכה מרן הרחיד"א בברכ"י (סי' שלא אות י, והרחיב שם בקונטרס אחרון) והוסיף שכן נהג מרן עד עלותו למרום, ולא חזר בו מעולם. וכ"כ עוד הרבה מרבתינו האחרונים. ואמנם כאמור כל זה לענין קדושת הפירות, אולם אין בכח הגוי להפקיע מקדושת הקרקע הגם שראוי להוסיף שדעת ספר התרומה, הביאו בביאור הגר"א בשו"ע יו"ד סי' שלא ס"ק כח, שבזמן הזה שחיוב תרומ"מ אינו אלא מדרבנן, יש קנין לנכרי להפקיע מקדושתה, כשם שיש לנכרי קנין בסוריא לכו"ע, ולפי זה גם דין שביעית אין בשדותיו. וכ"כ במנחת חינוך מצוה שכט סוס"ק יא. וע"ע בחזו"א (שביעית סי' כ סק"ז) מה שדחה את דבריהם. וידועה דעת רבותינו שחלקו על דין זה, אלא שכאמור אין אנו זזים מדברי מרן הבית יוסף, וכן הכרעת רבותינו דור אחר דור, עד ימינו אנו.

אלא שלקראת שמיטה תשס"ח, קמו מערערים על מה שנהגו רבותינו בארץ ישראל ליקח מן הנכרים, מחמת דין אמירה לגוי, ועוד טעמים, ובגליון תנובות שדה גליון 72-73, כבר השבתי על דבריהם במה שכתבו לדון על "אמירה לגוי" והאם מותר ליהודי לומר לערבי לזרוע יותר עבור שומרי השמיטה, או אף לרכוש תוצרת שגוי מצד עצמו הגדיל כמויות עבור שומרי השמיטה. וכיון שהדברים יצאו בערבוב גדול, ולא תמיד על ידי תלמידי חכמים הבקאים בהלכות אלו, וחלק מהדברים פורסמו בעיתונות ללא בדיקת הדברים לפני הפירסום, לצערי הרב נתעוררה אנדרלמוסיה שלימה וחלקה הגדול ללא הצדקה וללא ביסוס הלכתי. ואציין את הדברים בקצרה ממש. הנה קיצור דבריהם הוא שיצאו לדון ולאסור רכישת תוצרת מן הגויים בזמן הזה, כיון שבסוגי ההסכמים של ועדי הכשרות או הסוכנים עם הגוי, הוא מרבה זריעה עבור היהודי ויש כאן איסור עשה של "ושבתה הארץ", והתוצרת נאסרת באכילה. והם סייעו את דבריהם מדברי הרב נחפה בכסף (ח"א יו"ד סי' ד סק"פ). ומעבר לאיסור "ושבתה הארץ" הוסיפו שכלל ההסכמים של היהודי עם הגוי יש בוזה איסור של "אמירה לגוי" וממילא התוצרת תהיה אסורה משום קנסא.

ובאמת אחמה"ר, הפריזו בכל דבריהם יתר על המידה ודבריהם נגד פסקים מפורשים של גדולי הפוסקים האחרונים. ראשית, ידועה תשובתו של המהריט"ץ (סי' מז) שהתיר לתת חטים ושוורים לזורעם בשדה הגוי, כיון שאין לישראל חלק בקרקע. [ומה שהביאו שבשו"ת מהריט"ץ החחדשות (סי' קכט) כתב לאסור לתת חטים לגוי ורק התיר להשכיר שוורים לגוי כיון שאין אדם מצווה על שביתת בהמתו, וכתבו עפ"י להוכיח שהוא חזר בו. ראשית יעוי' בדברי ידידי הגר"א שליט"א בספרו אוצר התשובות שביעית (ח"א פ"ג הערה 2) שמכמה מקומות בתשובה זו, נראה שאין תשובה זו נכתבה ע"י המהריט"ץ. אולם בלא"ה אין בוזה כל סתירה שהרי בשתי התשובות כתוב שאין בוזה שום חשש לא מחמת אמירה ולא מחמת חובת שביתת הארץ, ומה שסבר המהריט"ץ בתשובות החדשות שיש בוזה איסור ספיחין הוא רק בכה"ג שיש שותפות בין ישראל לגוי בכל השנים ואז שנותן ישראל את החיטין נמצא שהפירות היוצאין הם של ישראל מחמת השותפות, ועל כן חשש בוזה המהריט"ץ משום ספיחין, וכמו שכתב שם וז"ל, אם כן כיצד נתיר שיתן הישראלי התבואה לגוי לזרעה, והא לא גרע מספיחים דאיכא למגזר, כיון שהתבואה של ישראל, ע"כ, ומבואר שהוי תבואה של ישראל, משא"כ כאשר עורך הסכם מכירת חיטין לזריעה תמורת חלק בתבואה אין בוזה כל חשש, והדברים ברורים]. ובספר נחפה בכסף (יו"ד סי' ד כ"ח) כתב שהגם שיש לדון בדברי המהריט"ץ - מ"מ כבר

כשרות חלב בשנת השמיטה | מאמרים הלכתיים

הורה גבר. וכן התיר לכתחילה כדברי המהריט"ץ הגאון רבי אליהו מני בספרו מעשה אליהו (סי' קט) וכתב שיש להתיר לכתחילה לתת חיטים לגוי לזורעם בשביעית על מנת שיתן לישראל חלק בתבואה.

הנה אם כן, מהדברים הנז' נראה ברור שאין איסור - לא של 'ושבתה הארץ' ולא איסור אמירה על היהודי הנותן לגוי חיטים. וכדבריהם כן פסק רבינו המבי"ט (ח"ב סי' סד) שהתיר לתת לגוי זרעים שיזרע בשביעית, וכן פסק בנו המהרי"ט (ח"ב סי' נב) להתיר להשכיר בהמה חורשת לגוי בשביעית. וכן התיר בזה תלמידו של רבינו האר"י רבי סולימן אוחנה זצ"ל בתשובה שנדפסה בשו"ת מהריט"ץ החדשות הנ"ל. היוצא מכל הנ"ל בבירור, שאין כל איסור 'ושבתה הארץ' על היהודי כאשר הגוי עובד בקרקע של גוי. ויתירה מזה, המבי"ט והמהרי"ט התירו להשכיר לגוי קרקע של ישראל בהבלעה כשהשמיטה בתוך אותם שנים - ראה שם. [ובגוי שעובד בקרקע של יהודי רבו הפוסקים הסוברים שיש איסור עשה על הבעלים היהודי. ומאידך ראה בדברי מרן החזו"א (סי' יז וסי' כב) שהעבירה היא על העובד ולא על הבעלים. וראה עוד בכרם שלמה למו"ר הג"ר שמ"ע שליט"א (ח"ב בביאורים על הרמב"ם בריש פ"א) שכן דעתו להלכה שהאיסור על העובד ולא על הבעלים [אלא שלמעשה התיר בגוי רק במלאכות דרבנן ולא בדאורייתא, ראה שם]. וכ"כ מרן הגרשז"א זצ"ל בכמה מקומות (ראה גם במנחת שלמה על המשניות (פ"ד מ"א בד"ה גם) "וה"ה בישראל אחר שעובד באדמתו וק"ו בגוי").

ובספר 'אוצר התשובות' [שביעית שם] הביא עוד פוסקים רבים שס"ל הכי, וציין שם לדעתו של המהר"ש סיתון בשו"ת 'דיבר שאול' שהכי ס"ל. ועוד הוסיף להביא את דעת מהר"ש כהן בספרו 'שעות דרבנן' שפליג על המהריט"ץ ועל המבי"ט, וס"ל שאסור להשכיר להם בהמה לחרוש וחיטים לזרוע כיון שע"י ממונו של ישראל אין הארץ שובתת, עכ"ד. מ"מ יש לומר, שגם לדבריו הקפידא רק אם באמצעות ממונו של ישראל הגוי עובד ואז אין הארץ שובתת מחמת ישראל, אולם אם הגוי עושה זאת מעצמו ובשבילו, אף שמרבה עבור ישראל, ואף שהישראל ייקח זאת ממנו בשמיטה, כיון שאין ממונו של ישראל הוא הגורם בזמן הזריעה אין כאן איסור. ועי' שם באוצר התשובות שהביא את דברי הגר"א כהניו בספרו פרי הארץ (סי' טז) שדחה את דברי ספר שעות דרבנן, וס"ל שאם משכיר לגוי בהמה והוא חורש בה מעצמו בשביעית אין בזה איסור כלל. ומיהו לתת לגוי שוורים שיתן לו חלק בתבואה - אסור משום אמירה לגוי, וראה עוד שם באריכות.

ובדין 'אמירה לגוי' הנה עיקר הדין מבואר בגמ' בב"מ דף (צ"א), וברש"י, ובתוס' שם. ומדברי התוס' שם בסוד"ה חסום פרתי נראה שיש איסור אמירה לגוי בשביעית. וראה בפ' המהרש"ל והמהר"ם שם. וידידי הרד"א בספרו אוצר התשובות (שביעית פ"ג אות ב) האריך והביא דיעות האחרונים בזה, ואביא הדברים בקיצור. אולם יש להקדים שלכל הפוסקים שהבאנו לעיל שהתירו לתת חיטים לגוי שיזרע והוא יחלוק עמו בתבואה, ודאי שס"ל שאין איסור של אמירה לגוי. וראה להלן שהבאנו השיטות שאין איסור אמירה אם הגוי עושה בשלו, ולפ"ז יתכן שגם הם מודים לאיסור אמירה בשביעית אלא שבכה"ג שעושה בשלו אין איסור אמירה. וכן משמע מדברי תלמידו של רבינו האר"י רבי סולימן אוחנה זצ"ל בתשובה שנדפסה בשו"ת מהריט"ץ החדשות הנ"ל שהסכים לפסקו של המהריט"ץ שמותר לתת לגוי בהמה לחרוש בה ואף כשלא היה לגוי אפשרות לשכור ממקום אחר ומאידך אסר להשכיר שוורים לגוי על דעת לקבל שכרו מהתבואה למחצה לשליש ולרביע, וסברתו היא דבכה"ג שהוא שותף של הגוי נחשב כשלוחו ועושה על דעתו ויש בזה איסור של אמירה לנכרי, ומבואר שאף למ"ד שיש איסור אמירה בשביעית מ"מ אין איסור אמירה לגוי לעשות בשלו [כשאינו שותף], דאדעתיה דנפשיה קעביד. ובספר נחפה בכסף (יו"ד סי' פ) במעשה שבא לפניו על האלמנה שהלוותה לגוי מעות והוא אמר לה שבתמורה הוא יקנה בהם חיטים ויזרע את האדמה והיא תיקח מזה תבואה בשבילה, ושנה זו שנת שמיטה היתה. ובתו"ד דן שם לגבי אמירה לגוי, וכתב שלכאורה גם באיסורי תורה, איסור אמירה לגוי אינו אלא מדרבנן, א"כ באיסור דרבנן אפשר שלא

גזרו כלל באמירה לגוי. ואמנם מדברי התוס' בר"ה (רכ"ד ע"ב בד"ה 'שאני') מבואר שגם בדרבנן אסור משום שבות אמירה לגוי, אלא שי"ל ששבת ויו"ט שאני. והגם ששביעית חמורה שהאדם מצווה על שביעת שדה, מ"מ היינו בקרקע של ישראל ולא של הגוי. וכן מבואר בשו"ת פרי הארץ (ח"ג יו"ד סי' ד) שכתב, שכיון שקיי"ל ששביעית בזה"ז דרבנן ומשמע בדברי מרן הבית יוסף (או"ח סי' רמד בד"ה 'כתב המרדכי') שאמירה לגוי אסורה רק בדאורייתא. והגם שמכל הפוסקים משמע שגם בדרבנן יש איסור אמירה לגוי, כ"ז לענין שבת, אבל בשאר איסורין אפשר שאמירה לגוי בדרבנן מותרת, כמ"ש בפשיטות הפרי חדש (סי' תסח). ועוד הביא שם מספר מזבח אדמה (תרומות דף יז ע"ב) שאסר אפילו ברמיזה לגוי בשביעית, ומאידך, בנו הרב שער המים כתב, שכל האיסור בשביעית לומר לגוי היינו בקרקע של ישראל, אבל בקרקע של גוי שאינו מצווה - מותר, כיון ששביעית בזמן הזה דרבנן. ומסיים שם: "אמנם לא מלאני ליבי להתיר אמירה לגוי ממש, משום שהדבר שנוי במחלוקת הפוסקים אם יש קניין לגוי להפקיע מקדושת הארץ, אבל בנידו"ד שהגוי בא מאליו לגזום והשדה הוא של הגוי מותר הדבר, והגם שהישראל גרם לו ליטוע ע"י שצווה, עכ"פ כיון שאינו מצווה כלל, אפילו נאמר שיש כאן רמיזה, הדבר מותר כמו שנתבאר". עכ"ד.

והנה לכאורה מצאנו דברים מפורשים ברמב"ן בפרשת בא (יב טז) שכתב שאיסור אמירה לגוי זה רק בשדה של יהודי אולם בשל הגוי אומר לו ועושה. [ואגב יש להעיר שהרמב"ן מציין שם שדברי המכילתא הם אסמכתא לדין אמירה לגוי, וקצת תימה, מדוע מרן בב"י שם כשדן האם המכילתא זה מקור מהתורה או אסמכתא לא ציין את דברי הרמב"ן הללו המפורשים, וכבר העיר זאת בספר תורה תמימה עה"פ שם]. ולכאורה אלו דברים מפורשים שמותר יהיה לומר לגוי בשביעית לזרוע בשלו ויהיה מותר. ואף שעושה כן לצורך הישראל מבואר בשו"ע (סי' שז ס"ג) דמותר וז"ל, אסור ליתן לא"י מעות מע"ש לקנות לו בשבת, אבל יכול לומר לו קנה לעצמך ואם אצטרך אקנה ממך לאחר השבת ע"כ, וכתב במ"ב, דהב"ח והא"ר מצדדים דאפילו אם מבטיחו שיקנה ממנו אח"כ, ג"כ מותר, כיון דעכשיו קונה לעצמו ע"כ. וראה בשעה"צ (סי' רנב ס"ק יז) שהתיר למכור עסק המלח שלו לגוי בערב שבת כדי שיעבוד בו הגוי לטובת הישראל ואין בזה משום אמירה לנכרי ומראית העין, וכן התיר הרמ"א (סוף סי' שז) לישראל לעמוד ולהשגיח על הנכרים העושים הגבונות בשבת אע"פ שברור הדבר שעושה הנכרי מלאכות על דעת למכור אותם לישראל. הרי מבואר מכל הנ"ל שכל דין אמירה לנכרי הוא שעושה הגוי בשליחותו של ישראל, וכל זה הוא דוקא שעושה הגוי בשל ישראל, אבל שעושה הגוי בשלו חשיב שעושה הגוי אדעתא דנפשיה ולא אכפת לן שמטרתו היא עבור הישראל.

והדברים מתחזקים ממה שפסק רבינו הרמב"ם בהלכות כלאים (פ"א ה"א), שמותר לומר לנכרי לזרוע לו כלאי זרעים, ולדעת מרן הכ"מ והמהרי"ק שם, מותר לומר לנכרי שיזרע בשדהו של הגוי לצורך ישראל, והדברים תואמים. וכן הכריע הלכה למעשה מרן הגר"ע יוסף זצ"ל בחזון עובדיה (שבת ח"ג עמוד תצה) שמותר לומר לגוי לזרוע כלאים בשדה של הגוי עצמו, וע"ש בהערה שאף מותר לומר לגוי זרע שדך כלאים ואני אקנה אותם אח"כ ממך. אלא שרבינו שער המלך בספרו (הל' שכירות פ"ג ה"ו בסוד"ה ודע), הקשה על דבריהם ממה שפסק הרמב"ם בהל' שמו"י (פ"ח ח"א), שמחזיקין ידי הנכרי בדברים בלבד, כגון שראו חורש או זרע מותר לחזקו בדברים. ומשמע שלא פסק כדעת הירושלמי שהתיר לומר לגוי: חרוש בה טוב ואני אקח ממך במוצאי שביעית, משמע שזה אסור משום אמירה לגוי [ובספר חרדים רפ"ז התיר לומר לגוי חרוש בה וכו' וכדברי הירושלמי], ובשעה"מ השאיר קושיא זו בצ"ע. ובספר שדה יהושע על הירושלמי (סוף"ה) כתב, שלומר 'איישר' - הוא חמור יותר מלומר 'חרוש', כיון שאיישר' הוא כעין סיוע לגוי, ו'חרוש' הוא חיזוקו בדברים. וכדברים אלו יישב המהר"ש סיתון בספרו דיבר שאול (יו"ד סי' ז) את הקושיא משביעית על כלאים, ואדרבה, לדעתו הרמב"ם התיר לגמרי אמירה לגוי וכמו שפסק בכלאים. ובדרך אמונה (בביאה"ל על הר"מ בהל' שמו"י שם)

כשרות חלב בשנת השמיטה | מאמרים הלכתיים

כתב, שאפשר שס"ל להרמב"ם ששביעית שאני, כיון שהוא איסור על הקרקע, ואע"ג שהגוי אינו מצווה - מ"מ הוא גנאי שהישראל אומר לעשות דבר שהתורה לא רוצה.

ובספר ישועת משה (ורע"ס סי' טו) כתב, שהשאלה האם מותר לתת חיטים לגויים שיזרעו או לתת להם כסף שיקנו חיטים כדי לזרוע, תלויה במצות "ושבתה הארץ", האם הוא על האדם או על הקרקע. ואם נאמר שלחומרא יש שליחות לעכו"ם, הרי שיש לאסור אף אם "ושבתה" זה על האדם. אכן כמבואר לעיל אין הכרח לדבריו, ובין אם האיסור על האדם ובין אם האיסור על הקרקע אין הגוי נחשב כשליח של ישראל אלא כעושה מעצמו ועל דעתו בלבד ואין אחריותנו עליו. וע"ש שהוסיף, שאמנם אם נימא כדעת התרומה (דס"ב) והגר"א (יו"ד שלא סק"ו וסק"ח) שבדרבנן יש קנין לגוי להפקיע מקדושת הארץ, הרי שזה מותר גמור.

ולכאורה מצאנו כאן להלכה כמה ספיקות להתיר: ראשית, אם הלכה כדעת סה"ת והגר"א שיש קנין להפקיע אין כאן איסור כלל. וגם אם נאמר שאין קנין להפקיע - וכפי שקיי"ל להלכה, שמא הלכה כדעת הסוברים שמותר לומר לנכרי בשלו וכדברי הרמב"ן, וכפי שנפסק לגבי כלאים. וגם את"ל שלא, שמא הלכה כפוסקים הרבים שס"ל שלכא איסור אמירה לגוי בדרבנן בשאר איסורים [מלבד שבת ויו"ט]. ובצרוף כל הספיקות הנ"ל, נראה שאין לחוש באמירה לגוי בזה"ז בשביעית, ומותר לומר לגוי שיזרע בקרקע שלו תוצרת כדי שיהודים ישתמשו בה בשנת השמיטה. וכעין זה ממש מצאתי שכתב להתיר ג"ע מו"ר הראש"ל הגר"ע יוסף זצ"ל בספרו יביע אומר (ח"ה א"ח סי' יט אות ז) להתיר לומר לגוי להרכיב פירות הדר, ובתו"ד התיר אמירה זו משום כמה ספיקות וז"ל: ולפ"ז הו"ל ס"ס, שמא אינו מצווה על כלאים, ושמא בספק כלאים הלכה כמ"ד דסד"א לחומרא רק מדרבנן. ואת"ל דהוי מה"ת, שמא מעיקרא אין זה כלאים. עכ"ד, וה"ה בכ"ז גם בנידו"ד. וכן נראה עיקר לענ"ד להלכה ולמעשה. ע"כ מה שכתבתי בתשובתי ובמאמרי המובא שם.

סיכום הדברים:

- א.** מאכל בהמה העומד לרוב הבהמות המצויות נוהג בזה בקדושת שביעית לכל דיניה.
- ב.** נראה לדינא שאין איסור ספיחין במאכל בהמה, ובתבן וקש לכו"ע אין בו ספיחין ומותר לתת אותם לבהמות ללא חשש.
- ג.** כיון שיש קדושת שביעית בתבן וקש ובשאר מאכל העומד לבהמה, צריך ונכון למסור את השטחים לטיפול 'אוצר בית דין' שידריכוהו במלאכות, ויטפלו בחלוקה לבעלי הבהמות, וכך אנו נוהגים מזה כמה שמיטות.
- ד.** אין איסור של לפני עיוור ומסייע לדבר עבירה באופן שאותו אדם מתנהג לפי הוראת רבותיו ועושה על סמך היתר, הגם שאתה מחמיר לעצמך ונוהג בזה איסור.
- ה.** אין איסור לסכם עם הנכרי ולעשות עמו חוזה לאספקת היבול בשנת השמיטה ואין בכך חשש מצד אמירה לנכרי כיון שעושה הגוי בשל עצמו ומכמה טעמים כפי שהתבאר בפנים.

ברכה

שניאור ז. רווח

הגאון רבי
ברוך דב דיסקין
שליט"א

ראש ישיבת 'אורחות תורה'א

הפקר בשביעית - לעבור בלא תשלום בכביש 6

א. שמעתי להסתפק במקום שנוטלים שכר על המעבר (כמו בכביש שש), ואדם רוצה לעבור שם כדי להגיע לשדה בשביעית ולקטוף שם פירות מצד חובת ההפקר המבואר בגמ' נדרים מב ובר"ן שם שהוא גם על הקרקע, כדי ללקוט פירותיה ורשאי לעבור שם בחנם ואין זכות לבעל המעבר לתבוע תשלום עבור זה. וא"כ ה"נ אם נוסע ללקוט פירות שביעית האם א"צ לשלם שכר על המעבר בדרך.

אלא שיש לחלק דהתם הנידון על השדה עצמה, וכל מה שרוצה למנוע הוא כדי שלא יטול השני הפירות, אבל הכא רוצה למנוע ממנו מסיבה צדדית. אמנם גם בכה"ג אסור למנוע, וכמ"כ בדרך אמונה (שמיטה ויובל פ"ז ה"ד בביה"ל) דמי שיש לו זרעים בביתו חייב ליתן לכל אדם להכנס לביתו ואע"פ שאינה שדה המופקרת לכל והוי מצי לעכב משום עשיית חפציו, אינו רשאי דמחויב להפקיר וליתן לבנ"א להכנס ליטול הפירות, וכ"כ בחוט שני (שביעית פ"ד הלכה כד) וכמדו' שראיתי שהביא הגר"ח"ק בשם החזו"א דאפילו בפירות הגדלים בחצר אלא שא"א להכנס לחצר אלא דרך הבית דמחויב בעל הבית ליתן לכ"א להכנס לחצר דרך הבית וה"ה הכא דאינו יכול לעכבו מלעבור בחצירו בלא דמים.

ואין לומר שיכול הבעלים של הדרך לומר לו שילך ברגל [באופן שצ"ז הוא לא נוטל שכר] משום דאין יכול לעשות לו מכשולים מלהגיע לפירות, וכשם שאסור לבעלים להקיף השדה בגדר ולהפקיר ולומר שכל הרוצה ליטול פירות יעלה על הגדר, דודאי נחשב שמונע מהבנ"א ליכנס ואסור לעשות כן, ה"ה דא"י לומר לו לילך ברגליו.

[ולא דמי להידוע בשם הגר"ח מברסק זצ"ל שאמר שמי שאין לו כסף לנסוע לאביו אינו פטור מהטעם שכיבוד אב משל אב (ואם אין אביו משלם לו יפטר) דחייב ללכת ברגל ומה שמשלם על נסיעה הוא לנוחותו ואין צריך לשלם ע"ז, דשם הבן מחויב לכבד את אביו ומצות כיבוד אב מחייבתו גם לילך ברגליו, אבל כאן אדרבה הבעלים מחויב ליתן דרך לכל אדם להיכנס לשדה וליטול הפירות ואין יכול להניח מכשולות].

ב. אלא דמה שיש לדון בזה הוא דהיכא דבעל המעבר אינו בעל הפירות דבזה אפשר דאין עליו חיוב להפקיר קרקעו ורק לבעל הפירות יש דין שצריך להפקיר.

והנה במנחת חינוך (מצוה פד) דן בעצם האיסור שמור אם שייך רק בבעל השדה אבל אחרים מותרים למנוע מכל אדם מללקוט הפירות, או דילמא דאיסורא דשימור קאי על כל אדם. וכתב לתלות נידון זה בפלוגתא דהמהרי"ט והבית יוסף, והיינו דלשיטת הבית יוסף דהפקר בשביעית אינו אפקעתא

א. נערך ונתקבל ע"י מערכת 'רבי הזהב' להוצאת שיעורי ראש הישיבה. הכותרות וסיכום הדברים נוספו ע"י מערכת 'תנובות שדה'.

הפקר בשביעית - לעבור בלא תשלום בכביש 6 | מאמרים הלכתיים

דמלכא אלא מצוה על הגברא להפקיר שדהו בשביעית א"כ זהו דין רק על הבעלים אבל למי שאינו בעלים אין איסור מצד הלכות שביעית למנוע ולשמור שלא ילקטו. ולדעת המהרי"ט דהוה אפקעתא דמלכא א"כ הוה דין שכל הקרקעות הם הפקר בשביעית וממילא הוא איסור על כולם שלא לשמור ולא דוקא על בעל השדה.

אמנם בחזו"א נראה דלא ס"ל דתלוי בזה דאף דנקטינן בפשיטות כשי' המהרי"ט מ"מ כ' דהאיסור לשמור הוא רק על הבעלים ובזה ביאר (בשביעית סי' י' סק"ה) קושיית התוס' בכ"מ שהקשו לשיטת ר"ת דמשומר אסור א"כ היאך הקריבו עומר מן המשומר והרי אין זה ממשקה ישראל. ולכאור' תמוה מדוע לא הקשו גם בלא שיטת ר"ת דהיאך שמרו על הספיחין של העומר ולא חששו לאיסור שמירה דאורייתא דמסתברא דאם אין איסור במעשה השימור ליכא איסורא בפירות כלל, ותי' בחזו"א דאיסור שמירה הוא רק על הבעלים ומש"ה לא קשה היאך שמרו, ורק דהתוס' סברו דמ"מ איסור אכילה דמשומר הוא אף בכה"ג שאחר שמר (ועיי"ש שכ' דאפשר דזה גופא תי' התוס' במנחות פד דגם איסור משומר ליכא אם לא נשמר ע"י הבעלים).

ובטעם הדבר, נראה דעיקר האיסור לשמור הוא משום שע"ז מתנהג כבעלים והתורה אמרה שבשביעית הכל הפקר. וא"כ כל זה שייך כשהבעלים משמרים דהרי זה סתירה למצות הפקר, משא"כ כשאחר שומר הרי לא שייך לומר דנוהג כבעלים דהרי גם אם השדה לא היתה הפקר בשביעית לא היה לו זכות למנוע מאנשים ללקוט, ונמצא דאין זה אלא מעשה של אלימות וגזילה ולא מעשה בעלים ואין זה סותר לעיקר מצות הפקר, עכ"פ מבואר בדברי החזו"א דהדין להפקיר הוא רק על הבעלים וא"כ בכה"ג שהמעבר שייך לאחר אין מוטל עליו חיוב להפקיר. ועכ"פ אי"נ דאין איסור שימור כלל על מי שאינו בעל השדה ודאי שרי ליטול שכר על הדרך אבל לדברי החזו"א דאין תלוי בזה אלא לכו"ע אסור לכל אדם לשמור לכאור' יאסר ליטול שכר.

ג. אמנם אכתי יש לדון בזה דהנה בחזו"א כ' להוכיח מהרמב"ם דהפקר דשביעית נוהג גם בשנה שמינית בפירות שיש עליהם קדושת שביעית והוא מהרמב"ם הלכות שמיטה ויובל (פ"ז הי"ח) שכ' "ועד מתי יהיו העניים מותרין להכנס בפרדסות במוצאי שביעית לאסוף פירות שביעית עד שתירד רביעה שניה" ומבואר דגם במוצאי שביעית יש דין הפקר על פירות שביעית, ובחזו"א (סי' ט"ו ס"ק י"א) הק' דא"כ היאך יכול למנוע את העניים מלילך אחר רביעה שניה והרי הקרקע הפקר ללקוט פירות שביעית. ובדרך אמונה בביה"ל שם וכן במעדני ארץ כ' לתורץ דהדין דהקרקע הפקר אין זה אלא בשביעית עצמה, דהמקור להפקר הקרקע הוא מהמכילתא משפטים "ובשביעית וגו' שלא תאמר מפני מה אמרה תורה לא שיאכלו אותה עניים הרי אני מכניסה ומחלקה לעניים ת"ל והשביעית תשמטנה ונטשתה" וכו', ופסוק זה משמע דוקא בשביעית ולא לאחר שביעית.

והיוצא בזה דדין הפקר הקרקע אינו משום לתא דהפקר הפירות שצריך לדאוג שיוכלו להגיע לפירות, דא"כ הרי גם בשמינית הפירות הם הפקר אלא זהו דין בפנ"ע שהתורה אמרה שבשביעית כל הקרקעות הפקר (לצורך לקיטת פירות שביעית) ולפ"ז י"ל דאף דנתבאר דהאיסור לשמור הוא רק על הבעלים, מ"מ י"ל דדין הפקר הקרקע הוא אפקעתא דמלכא והוא גם במי שאינו בעלים וצ"ע בכל זה. [ולכאור' ילה"ק דאם אין הפקר קרקע נוהג בשל חבירו א"כ יפקיר כאו"א מיצרי שדהו ויפטור].

והנה במנ"ח דן אי נשים מצוות בהפקר בשביעית או דהוה מצות עשה שהזמ"ג, וכ' דלכאור' אין זה תלוי בזמן אלא בפירות דפירות שביעית הרי נוהג בהן דיני שביעית אף בשמינית. אך כ' לדחות מדברי הרא"ש דס"ל בציצית דכסות יום חייב אפי' בלילה ומ"מ חשיב זמן גרמא, וע"כ דכל דבר שהזמן גורם אותו הרי אף שנוהג תמיד חשיב זמן גרמא, ובאבי עזרי כ' לחלק דבציצית לא חל שום דין על הבגד אלא זה שהוא כסות יום מחייבו בציצית ואם יהפכהו לכסות לילה יהיה פטור מהציצית, משא"כ בפירות שביעית חל קדושה על הפירות ונמצא דהמצוה היא מחמת קדושת

מאמרים הלכתיים | הפקר בשביעית - לעבור בלא תשלום בכביש 6

הפירות והזמן הוא רק היכי תימצי שתחול הקדושה, ולפי"ז פשוט דלא חשיב מ"ע שהזמ"ג, אמנם לפמשנ"ת יתכן דהפקר הפירות באמת נוהג גם בנשים דזה תלוי בקדושה אבל הפקר הקרקע דהוא דין בפנ"ע שנוהג רק בשביעית הוה שפיר מ"ע שהזמ"ג וצ"ע.

ד. ובעיקר מה שהביא החזו"א מהרמב"ם דהפקר דפירות שביעית הוא אף בשמינית והיינו דההפקר תלוי בקדושת הפירות עי' בקה"י שביעית (ס"ט) שכ' בדעת הר"ש דדין הפקר הוא רק בשנה השביעית, ונראה לומר בביאור פלוגתתם דאזלי לטעמייהו דהנה שי' הרמב"ם דר"ה לשביעית הוא אחד בתשרי, ובפי' ר"ח בר"ה ט' מבואר דר"ה הוא ט"ו בשבט וכ"מ בתו"כ שהביא הר"ש בפ"ב מ"ה עי' כל זה בקה"י שביעית (ס"ד) והנה בפשטות דין הפקר בשביעית תלוי בקדושת הארץ ולא בקדושת הפירות אלא דהרמב"ם ס"ל דקדושת הפירות ג"כ מחמת קדושת הארץ ולכן כל מה שגדל בשנת השביעית הרי הוא קדוש וצריך להפקירו. אבל הר"ש ס"ל דקדושת הפירות אין תלוי בקדושת הארץ אלא תלוי בשנה השביעית ומה"ט ס"ל דאף דקדושת הארץ מתשרי מ"מ קדושת הפירות מט"ו בשבט דזה תלוי במה שגדל בשנה השביעית, ולפי"ז דין הפקר שהוא מחמת קדושת הארץ אינו תלוי בקדושת הפירות ולכן ס"ל דרך בשנה השביעית צריך להפקיר הפירות משא"כ בשמינית אף דיש עדיין קדושה על הפירות מ"מ אין קדושה בארץ ואין צריך להפקיר.

עוד יתכן לומר דמה שהבאנו לעיל שנח' הב"י והמהרי"ט אי שביעית הוה אפקעתא דמלכא או דבעינן שהבעלים יפקירו תלוי בנידון זה אי ההפקר הוא מדין קדושת הארץ ואז מסתבר דהוה אפקעתא דמלכא, או מדין קדושת הפירות שצריך לנהוג בהם דין הפקר, ואף דנתבאר דקדושת הפירות הוא מחמת קדושת הארץ מ"מ דין ניהוג שביעית בפירות הוא דין בפנ"ע.

והנה בקה"י (שביעית ס"ז) הביא קושיית הטו"א דלמה לי קרא למיפטר שביעית ממעשר תיפו"ל משום הפקר, וכ' דבשלמא להב"י דצריך להפקיר א"כ משכח"ל בכה"ג שלא הפקיר אבל להמהרי"ט דהוה אפקעתא דמלכא א"כ למה לי קרא ליפטור מהמעשר. ותי' בקה"י דהנה יש לחקור בגדר הפקר בשביעית אם הוא משום דיני הארץ וכמו שאסור לחרוש ולזרוע כמו"כ אסור להחזיק השדות כבעלים. או דהוה מדין קדושת הפירות שצריך שיהיו לאכלה לכל, והשתא אי נימא דההפקר הוא משום קדושת הארץ א"כ י"ל דפרי שתחילת גידולו בשישית וזמן קביעותו לשביעית היה בשביעית א"כ כל הפרי קדוש בקדושת שביעית אך הפקר לא הוה רק מה שגדל בשביעית וא"כ א"ש דבכה"ג בעינן קרא לפוטרו מן המעשר לומר שכל הפרי פטור מחמת קדושת שביעית ואף החלק שגדל בשביעית. עכ"ד. ולהנח' הרי באמת התי' עולה יפה לשי' מהרי"ט דהוה אפקעתא דמלכא וההפקר הוא על מה שגדל בשביעית, אבל להב"י דההפקר הוא מחמת ניהוג קדושת שביעית ולכן צריך להפקיר א"כ בכה"ג שגמר קביעותו בשביעית יהיה כולו הפקר, ולהב"י באמת לא קשה מידי די"ל דאיצטרך קרא בכה"ג שהבעלים לא הפקירו.

העולה מהדברים:

- א. אין לבקש תשלום עבור מעבר למעוניין לקטוף פירות הפקר שביעית.
- ב. בד"א לבעל השדה, אבל אדם אחר אינו צריך לאפשר לעבור ברשותו כדי לקטוף פירות הפקר שביעית של חברו.
- ג. משא ומתן האם הפקר קרקע מחמת קדושת הארץ זה מדין הפקר פירות או מצווה בפני עצמה. נפ"מ לפירות שביעית בשמינית וכן לחיוב נשים בזה. ביאור השיטות ומה שהתחדש בזה.

ב. חלק זה נוסף ע"י המערכת.

הרה"ג משה יהודה לנדא שליט"א

מרבני המכון

מתי נאסר לקיים ספיחי שביעית

שאלה א: שכרנו צימר בשמיטה. המארחים מבקשים שנשקה את הגינה כשיעור המותר בשביעית. אלא שיש שם גם ירקות עלים שנבטו בשמיטה ואסורים באכילה כדין ספיחים. האם מותר להשקותם?

שאלה ב: בגינתי צמחו ירקות ועלי ירק שאסורים באיסור ספיחין, בין אם נקלטו מאליהם, ובין אם נזרעו בערב השמיטה ונבטו בשביעית. האם מותר להשקות אותם כדי ללקוט אותם לאחר השמיטה בזמן ההיתר או שעליי לעקור אותם? ומה הדין בירק רב שנתי, כמו נענע?

המקור לאיסור לקיים ספיחין, והטעמים

בחזון איש הוזכר בכמה מקומות (בעיקר בסי' ט, וכן סי' יד סק"ט, ועוד) שירקות שאסורים באיסור ספיחין אסור לקיימם באדמה, ויש לעוקרם ולהניחם [ואסור לקלקלם שהרי הם קדושים, אלא ישאירם שיתקלקלו מאליהם]. ואפילו בירקות שנקלטו בשביעית, ואם לא יעקרום יכולים לצאת לשמינית לזמן שיהיו מותרים [משיעשו כיו"ב, או מחנוכה] אעפ"כ יש לעוקרם [וכ"כ בד"א, ובעו"פ]. וביותר, אפילו ירקות שכבר יצאו לשמינית, אלא שלא הגיע זמן ההיתר, מסתפק אם מצוה לעוקרם.

מאידך, יש שכתבו שחיוב העקירה כשלא זרע באיסור, אינו אלא כשיש חשש למראית עין שיאמרו שנזרעו בשביעית [ראה בשביתת השדה פט"ז סי"ח, ובהערה הביא שכ"פ באור לציון פ"ה ס"ז, ועוד]. ננסה בעז"ה לברר דין זה.

הנה המקור העיקרי לחיוב העקירה הוא מהתוספתא (פ"ב ה"ט): "כל ירקות שהוקשו לפני ר"ה מותר לקיימן בשביעית. אם היו רכים אסור לקיימן בשביעית מפני מראית העין. אין מחייבין אותו לשרש את הלוף והקינרס..." [הטעם שלא הצריכו לשרשם, פירש במנח"ב שאין בהם מרה"ע שיאמרו שנזרעו בשביעית, לוף דרכו לגדול כמה שנים, וקינרס דרכו לעלות מאליו]. וכ"פ הרמב"ם (פ"ד הי"ח): "וכן הירקות כולן שהוקשו לפני ר"ה מותר לקיימן בשביעית. אם היו רכים אסור לקיימן משום ספיחין..." שינה מלשון התוספתא, ולא סיים מפני מרה"ע, אלא משום ספיחין.

הרמב"ם הקדים להלכה זו את המשנה (פ"ב מ"י): "הדלועין שקיימן לזרע, אם הוקשו לפני ר"ה, ונפסלו מלאכול אדם, מותר לקיימן בשביעית. ואם לא הוקשו אסורין כספיחי שביעית". וכבר עמד המהרי"ט (ח"ב סי' פג) שחזר בו מפירושו בפיה"מ.

אלא שבמהריק"ו הקשה שהרמב"ם בתחילת הפרק לא הזכיר בספיחין אלא איסור אכילה, ומדוע לא הזכיר שאסור לקיימן? ומת', "אפשר שסובר רבינו שכיון שאסורים באכילה מפני עוברי עבירה, גם

לב

מאמרים הלכתיים | מתי נאסר לקיים ספיחי שביעית

אסור לקיימם שלא יאמרו שזרען בשביעית, וזהו מפני מראית העין". כלומר שמאותה סיבה שאסרו באכילה חייבו לעקור [אע"פ שלכאורה הן שתי סיבות, איסור האכילה מפני הרמאים שזורעים, ויאמרו שגדל מאליו, וכשאסרו אכילתם לא ירמו, ואעפ"כ יש מרה"ע שייראה שזרע בשביעית]. ובכס"מ כ' בשינוי קצת: "מפני מרה"ע - שיאמרו הרואים שזרעו בשביעית. וזהו שכתב רבינו אסור לקיימן משום ספיחין, כלומר שאע"פ שהיה ראוי לומר שמותר לקיימן כמו שמותר לקיים ספיחין, אסרו לקיימן מפני מרה"ע, דמתוך שהן רכים יבואו לומר שזרעו בשביעית". נראה שסובר שחייב העקירה אינו מדיני ספיחין, ואדרבא, ספיחין מותר לקיים, אבל הרכים אסור לקיים מפני מרה"ע.

וצ"ב לדבריו מה כוונת הרמב"ם משום ספיחין, הרי לדבריו ספיחין מותר לקיים. ונראה שכוונתו שהרמב"ם מבאר שאסור לקיים אע"פ שמדין ספיחין צ"ל מותר, כלשונו "כמו שמותר לקיים ספיחין", קמ"ל שאסור מפני מרה"ע כשהם רכים. ולפי זה איסור הקיום הוא רק כשהם רכים, ולא בכל ספיחין. וכע"ז למדו הפאה"ש ומקד"ד [אמנם חזו"א (סק"ד) כ' ודברי מרן ז"ל קשה להבינם. ולהחזו"א בדעת כס"מ יש חיוב עקירה לספיחין]. אלא שפירוש זה בכס"מ צ"ע מדברי הרמב"ם לגבי דלועין, שכ' "ואם לא הוקשו אסורין כספיחי שביעית", ושם הכוונה שהספיחין הוא סיבת האיסור [ויל"ע].

עלה בידינו, שבדעת הרמב"ם יש הבדל בין המהריק"ו והכס"מ האם ספיחין מחייבים עקירה, שלמהריק"ו אסור לקיימם מפני מרה"ע [ושמא דווקא באותם שנראים כנזרעו בשביעית], ולכס"מ אין איסור לקיים ספיחין אלא ברכין שיש מרה"ע. ויש לדון לדעת מהריק"ו האם דין זה שווה לדיני ספיחין, ויהיה מותר בד' שדות אף כשיש מרה"ע שזרע בשביעית. וכן מה דין ירק שניכר שהוא משל שישית, שמשום ספיחין אסור להרמב"ם [אם גדל קצת בשביעית, שאם נגמר בשישית מוכח ממשנת לוף (פ"ה מ"ד) שאף שנלקט בשביעית אינו באיסור ספיחין אף להרמב"ם, ע"ש. וכן פי' החזו"א סי' ט סק"ג]. האם אסור לקיימו כשם שאסרו באכילה. אבל לדעת הכס"מ יתכן שיש מרה"ע בעלים הרכים אפילו בד' שדות. אך בודאי שכשניכר שהוא משישית מותר.

שיטת החזו"א

אלא שבחזו"א (סק"ד) כתב שהכס"מ סובר שחייבו לעקור ספיחין שלא יחשדוהו שזרעו לאוכלן. [ולכאורה לא זה הטעם הכ' במהריק"ו ובכס"מ, שהוא שיחשדוהו שזרע בשביעית. ואולי כוונת החזו"א לבאר מדוע יחשדוהו שזרע בשביעית, הא בלא"ה אסורים באכילה, וע"כ אמר שהחשד שזרעו לאוכלן. נמצא שהחשד שזרע ודעתו לאוכלן, והיינו זריעה באיסור ואכילת ספיחין. ובחזו"א משמע שעיקר החשש שמא יבוא לאוכלן]. ומסיק החזו"א שכוונת הרמב"ם שהם אסורים כספיחין וממילא אסור לקיימן, אלא חייב לשרש אחריהן. ובשורש הלוף והקינרס שדרכן להניחם משנה לשנה אין חשד, וגם יש הפסד בעקירתם, ולא גזרו.

הרי שלדעת החזו"א יש איסור קיום בכל הספיחין [מלבד לוף וקינרס], ואכן כ' (סק"ז) שלהרמב"ם אין חיוב עקירה בגדל בד' שדות שבהם אין איסור ספיחין [ולעיל הסתפקנו בזה לדעת הכס"מ]. וא"כ דברי החזו"א אינם כדברינו שלהכס"מ החיוב רק בעלים הרכים, ומפני מרה"ע.

והנפ"מ בין השיטות אינו רק לעצם חיוב העקירה, אלא נפ"מ בירקות שיכולים להגיע לשמינית [מלבד אלו שדרכן להניחם משנה לשנה כהלוף], ואינם עלים הרכים, שלהחזו"א צריך לעוקרן, ואילו לדברינו בכס"מ יכול להניחם, ובשמינית [משיעשו כיו"ב] ילקוט. וכ"פ באור לציון (שביעית פ"ג ס"ז), ועוד, שחיוב העקירה רק כשיש עלים רכים.

שיטת הר"ש בתוספתא

אלא שכל הנ"ל בביאור התוספתא אינו אלא לפי הרמב"ם, שאיסור ספיחין הוא גם בגדל בשישית, כשנלקט [וגדל קצת] בשביעית. אבל להר"ש ודעימיה שהנקלט בשישית אינו אסור משום ספיחין, א"כ ע"כ שהנאמר בתוספתא הנ"ל שאסור לקיים מפני מרה"ע אינו קשור לאיסור ספיחין, שהרי בתוספ' מדובר כשנזרע וגדל בשישית, ומותרים באכילה, ואעפ"כ אסור לקיים מפני מרה"ע.

לפי"ז יל"ע מה אסור לקיים, ושיטת החזו"א לא שייכת לפי"ז. וגם הטעם שכתבו המהריק"ו והכס"מ מפני הרואין שיחשבו שניטע בשביעית, ודאי שאין זה אלא בעלים הרכים שניתן לטעות, ולא בכל הגדל בשישית, שברור שאין בהם חיוב עקירה, שהירק הפקר לכל, ומה"ת לעקרו. ואפילו בעלים הרכים הוא חידוש, שהרי הירקות מופקדים לכל הלוקטים, וקדושים בקדושת שביעית, והוא לא בעלים עליהם, ומדוע חייבוהו לעקור. ואמנם לא מצינו שמהריק"ו וכס"מ כתבו כן בדעת הר"ש, אלא בדעת הרמב"ם שבלא"ה אסור משום ספיחין.

ואכן, בחזו"א (ס"ה) תמה כיצד תתפרש התוספתא להר"ש, ע"ש, ונשאר בצ"ע. אמנם בסקי"ז (ד"ה במה) מת' שהחיוב לעקור הינו במינים שיש שמניחים אותם להתקשות לזרע, ובזה אם כבר נגמר בישולם והם הפקר לכל אין דרך שישתייר בשדה, וכשרואים שנשאר יחשדו שמשמרם לזרע, והיינו מרה"ע [וצ"ב מה החשד, הרי השדה פתוחה לכל הרוצה ללקוט]. וכשעדיין לא נגמרו אין מרה"ע, שעוד לא הגיע זמן ללוקטם. ומש"כ בתוספ' עלים רכים הכוונה שלא הוקשו, ולא דווקא. ודוחק.

והנה לדברי החזו"א מיושבת התמיהה כיצד חייבו לעקור ירקות שדינם הפקר לכל בשביעית, שלהחזו"א איסור זה רק לאחר שבשלו ולא נלקטו, והולכים ומתקשים לזרע. אך בחזו"א לא הזכיר את טעם הכס"מ בדעת הר"ש כלל. והטעם פשוט, שלחזו"א שהחשד שרוצה לאוכלו, וכדלעיל, להר"ש שאינו ספיחין ומותר באכילה ליכא להאי חשד.

לסיכום, החזו"א לא מצא איסור קיום להר"ש בנכנס משישית אלא כשנגמר פריז והולך ומתקשה לזרע. ולפי זה אין מהתוספתא מקור לעקירת ספיחין אפילו אם נבאר ברמב"ם כהחזו"א, ולא כפשטות הכס"מ, שהרי להלכה נוהגים כהר"ש שהנובט בשישית אין בו איסור ספיחין, ולשיטתו לא נאמר בתוספתא חיוב עקירה בספיחין. ומש"כ בחזו"א (בס"ק ד, ו, יז) שחייב לעקור הוא בדעת הרמב"ם. אמנם משמע מלשון חזו"א שנקט כדין פשוט להלכה שספיחין יש לעקור. וצ"ע מנא ליה.

עוד מצינו בתוספתא (סופ"א, מובא בירושלמי פ"ד), מקיימין את העלין שבראש הגג אבל למשקין. וכ"פ הרמב"ם (פ"א ה"ו). שם מדובר בשביעית עצמה, והתחדש שאפשר לקיימה. ואמנם הרדב"ז והכס"מ שם הקשו מה החידוש בזה, והלא כל האילנות והירקות מקיימין בשביעית. ובכס"מ תי', ואפשר לדחוק ולומר שאף שאין איסור בקיומו מ"מ אין משקין אותו. ועוד תי' שאע"פ שירקות רכין אין מקיימין מפני מרה"ע, כמב' פ"ד הי"ח, העולים בראש הגג אע"פ שהם רכים מותר לקיימם, שאין דרך לזרוע שם, ומאליהם עולים, ולא יחשדוהו שזרע בשביעית. מדבריהם מוכח שאין חיוב עקירה בספיחין, אלא רק בעלין הרכים, ודלא כחזו"א.

ומ"מ יל"ע לפי החזו"א שפירש שלהר"ש חיוב עקירה הוא בנכנס משישית לשביעית שיחשדוהו ששומרו, א"כ מה החידוש בזה שא"צ לעוקרו, האם מוכח שספיחין אסורים. ואם נימא שהגדל על הגג דינו כד' שדות שאין איסור ספיחים, י"ל שהחשש ששומרו או שנזרע, וצ"ע.

ספיחי שביעית היוצאים לשמינית

הרמב"ם (פ"ד ה"ה) פוסק שבספיחי שביעית שיוצאים לשמינית ועדיין לא עשו כיו"ב אסורים באכילה ואין תולשים אותם ביד אלא חורש כדרכו, ומקורו מהתוספ' (סופ"ה).

מאמרים הלכתיים | מתי נאסר לקיים ספיחי שביעית

ובחזו"א (ס"ק י) דן שהרי ספיחין מצוה לבער, ומדוע לא יתלוש? אלא שלאחר שביעית אינו תולשן ביד שלא יבוא לאוכלן או שלא יחשדוהו, אלא חורש כדרכו, והספיחין נעקרים. ומסתפק אם יש מצוה לעוקרם ע"י חרישה כדין ספיחין, או שהוא רשות, שהרי ספיחין אלו יהיו מותרים משיעשה כיו"ב.

ודייקו מדבריו (משפ"א) שספיחין שלא יחיו עד זמן ההיתר מצוה לעוקרן אף שזו שמינית. ביאור זה הוא לשיטתו שדעת הרמב"ם שיש לעקור ספיחין. אלא שילה"ק כשאלת מהריק"ו, אם מש"כ שאין לעוקרן הוא לומר שאין דינם כבשביעית שמצוה לעוקרן, היה צ"ל קודם את דין השביעית שמצוה לעוקרן (הל' יח), ואח"כ לבאר שבאלו אינו עוקר. ועוד יל"ע שהרי גם בשביעית יש חשש הנ"ל ובכ"א עוקר ביד. אמנם צ"ל שלמד החזו"א שבשביעית לא חושדים. וצ"ע.

ועוד, כיצד יתבאר דין זה לפי מש"כ בדעת הרדב"ז, מהריק"ו וכס"מ שאין חיוב עקירת ספיחין אלא בעלים הרכים שנראה כנזרע בשביעית, ולפי הר"ש רק כשמתקשים לזרע, ולא משמע שכך מדובר כאן, ומדוע יעקור.

ולענ"ד אם אין חיוב לעקור, כנ"ל, יל"פ שאסרו לעקור, מפני החשש שמא יאכלם או שיחשדוהו, וכדברי חזו"א בזה. ואפשר שכך הדין גם בשביעית, אלא שבשביעית אין סיבה לתלוש, ושדהו מוזנחת, ורק בשמינית שרוצה לתקן שדהו, ורוצה לעקור כדי לזרוע כרצונו, אומרים לו לחרוש כדרכו, אבל לא לתלוש ביד.

היוצא משישית לשמינית

המבי"ט (ב, סד) כותב שירקות ופרחים ועשבים ועצי הבשמים הנפסדים מותר להשקות בשביעית כחזו"מ. בחזו"א (יד ס"ק ט) מביאו, ודן מדוע מותר להשקות הירק, והרי הם ספיחין ואסור לקיימם. ומתוך שלהר"ש והרמב"ן מירי בשישית הנכנס לשביעית שאינם ספיחין. [מוכח שסובר שגם לדידהו יש איסור קיום ספיחין]. ואילו לרמב"ם שהם ספיחין, מת' שמדובר באלו שאין דרך לזרעם, או בשל שישית שיוצאים לשמינית, ואף שביוצא משישית לשביעית נוהג בו שביעית [וחייב לעוקרן], מ"מ בעומד לצאת לשמינית ואינו עומד להילקט בשביעית אין בו קדושת שביעית. ומוסיף, ומיהו איסור ספיחין אין בו בנכנס משישית כל זמן שלא נלקט בשביעית, ומותר להשקותו ולקיימו שיצא לשמינית, ומותר ליהנות ממנו בשביעית במחובר [ועצ"ש יא, ז].

מדברי החזו"א נלמד שבנקלט בשביעית עצמה, אף שיכול לצאת לשמינית, יש עליו דיני שביעית במחובר כ"ז שלא הגיעה שמינית, וחייב לבער [ועתו"ט פ"ה מ"ד]. ובנקלט בשישית אם לא יגיע לשמינית חייב לבער, ואם יכול לצאת לשמינית אינו חייב לעוקרו, אך יש בו קדו"ש, ונפ"מ לביעור בזמן הביעור. ואם עתיד לצאת לשמינית אין בו קדו"ש במחובר.

ומ"מ במבי"ט דוחק לפרש שדבריו באותם שיוצאים משישית לשמינית. אמנם אם נימא שלהר"ש אין איסור קיום לספיחין היוצאים לשמינית, וגם להרמב"ם להכס"מ אינו אלא בעלים הרכים, יל"פ דבריו גם בספיחי שביעית שעתידיים [או אף שיכולים] לצאת לשמינית. אלא שצ"ע אם מותר להשקותם אף אם אין איסור לקיימם. ומהדין שאין משקים את העילויי שבראש הגג [הוב"ל], אין הכרח שאסור, שאפשר לפרש מטעם שבגג נראה כנזרע או כשמור, או כמוש"כ במנח"ב שם שמשקה באופן האסור.

העולה, לדעת החזו"א ספיחין העולים בשביעית אסור לקיימן אף שיוצאים לשמינית, בין להרמב"ם ובין להר"ש. אמנם הבאנו שמשמעות הגו"כ שאף להרמב"ם איסור הקיום רק באופנים מסויימים, ולהר"ש אין מקור ברור לאיסור זה. והנפ"מ בזה אם יש חיוב עקירה, ובהיתר השקיה באותם שיוצאים לשמינית. וכן נפ"מ לקיימם להנאה לדעת המתירים ספיחין בהנאה.

מתי נאסר לקיים ספיחי שביעית | מאמרים הלכתיים

ולפי"ז צ"ע על אותם שפסקו כהר"ש שאין ספיחים כשנבטו בשישית, ולפי"ז ל"מ מקור לאיסור קיום ספיחין, ומאידך פסקו איסור קיום ומקורם מהרמב"ם, ומהחזו"א, ולא דנו לשי' הר"ש, ולא להנו"כ ברמב"ם.

סיכום, קיום ספיחין והשקייתם:

- א.** ירקות שנבטו בשביעית ונלקטים בשביעית או יכולים לצאת לשמינית - בשנת השביעית הם ספיחין לכו"ע. ובחזו"א נוקט שיש איסור לקיימם בכל גווני. וכתבנו שאפשר שכע"ז סובר מהריק"ו להרמב"ם, אבל בכס"מ בדעת הרמב"ם משמע שאיסור הקיום נאמר רק בעלים הרכים, וכן להר"ש בעלים הרכים או באותם שמתקשים לזרע. ואין מקור ברור שספיחי שביעית חמורים יותר. ויש שפסקו כהכס"מ.
- ב.** לוף שרגילים להניחו משנה לשנה, א"צ לעוקרו. ומ"מ יש שכתבו שאת העלים אסור לקיים, ולמש"כ אין לזה מקור, כנ"ל.
- ג.** ספיחי שביעית בשמינית, לפני שעשו כיו"ב ולא יגיעו לזה, דייקו מהחזו"א שגם בהם יש איסור קיום. וצ"ע, וכדלעיל. אמנם ספיחי שביעית בשמינית שיכולים להגיע למועד ההיתר, הסתפק חזו"א. וא"כ בודאי נראה שניתן להתיר.
- ד.** נבט בשישית ונכנס לשביעית, אינו ספיחין להלכה, ומותר לקיימו אא"כ העלים רכים, או להחזו"א באותם נגמרו ומתקשים לזרע.
- ה.** נגמר גידולו בשישית ונלקט בשביעית, אף להרמב"ם אינו ספיחין, ומותר כנ"ל.
- ו.** גידולו בשישית ועתיד או יכול לצאת לשמינית [משיעשה כיו"ב], מותר לקיים ויכול להשקות גם להחזו"א, ומשמע שהדין כן אף כשיכול לצאת לשמינית.

ארץ חמדה טובה ורחבה

כל מי שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה. וקשיא למה אמר אלו שלשה. וי"ל כי פירות של ארץ ישראל היא חמדה, לפיכך אמר א"י היא חמדה. טובה, פי' כי יש ארץ שהיא חמדה לאכול אבל לאדם אינה טובה, ר"ל שמזיק לאדם, לפיכך אמר א"י היא ג"כ טובה שאינה מזקת לאדם. ורחבה, פי' כי יש ארץ שאינה רחבה ואינה יכולה להזין כל הדרים בה, לפיכך אמר א"י היא ג"כ רחבה ויכולה להזין כל מי שדרים בה, דאם לא אמר רחבה, דא"ל פירות שהיא חמדה טובה אם לא שתהיה ג"כ רחבה שיכולה להזין לכל ממנו מה הועילו, לכך אמר אלו ג.

ביאורי מהר"ל (עמ"ס ברכות לח, ב)

לו

הרה"ג
דביר עמר
שליט"א

מרבני המכון

שמירת פירות שביעית מפני הפסד

א. מבואר בגמרא בפסחים (נב, א) שאסור להפסיד פירות שביעית. ויש לברר אימתי מוגדר כמפסיד את הפירות. מקור להלכה זו יש בדברי התוספתא, (מובא בירושלמי פ"ח ה"ב) וז"ל 'אין מחייבין אותו לאכול לא קניבת ירק ולא פת שעיפשה ולא תבשיל שנתקלקל צורתו'. והנה יש להתבונן מה החידוש דפת שעיפשה אין מחייבין אותו לאכול, והרי אף קודם שעיפשה לכאורה אין מחייבין אותו לאכול. ואפשר לבאר בזה שרק 'פת שעיפשה' אין מחייבין אותו לאכול אך אם עדיין לא עיפשה הפת יש מצווה לאכול. לדרך זו יש חידוש שיש מצווה באכילת פירות הקדושים בקדו"ש [וכדברי המגילת אסתר הנודעים בדעת הרמב"ן]. למהלך זה הטעם שפת שעיפשה אין מחייבין אותו לאכול משום שלא הטריחו אדם לאכול מאכלים מעופשים. או מטעם שאין מוגדרת אכילת מאכלים מעופשים 'אכילה' משום דהוי 'אכילה לא כדרך'.

ב. באופן נוסף ניתן לומר, שהחידוש הוא מחמת דין הפסד, שאף פת שעיפשה שהתחיל תהליך של הפסד אין חיוב למנוע את ההפסד. והטעם, אפשר לומר לפי שאין חיוב 'לשמור' על פירות שביעית שלא יופסדו ולכן אין דין למנוע את תהליך עיפוש המאכל. אך אפשר שהירושלמי לא חזר בו מההלכה שיש דין לשמור על מאכל שקדוש בקדו"ש שלא יופסד, אלא שהיות ואין דרך לאכול מאכל שהתעפש לכן לא חייבו חכמים לשמור על מאכל שקדוש בקדו"ש על ידי אכילה לא כדרך. כדרך זו נראה ברא"ש שכתב (פ"ח מ"ב) 'אף על גב דאמרין לאכלה ולא להפסד אין מחייבין אותו לאכול דבר שאין דרך בני אדם לאוכלו ולא חיישינן אם הולך לאיבוד'. עכ"ל. הרי שביאר שחידוש המשנה שורשו מההלכה של הפסד פירות שביעית, והסיבה שאין חיוב לא לאכול פת שעיפשה לא בגלל שהירושלמי חזר בו מההלכה שיש דין לשמור על פירות שביעית למנוע הפסד. אלא חידש שאין חיוב לאכול פירות שביעית שאין דרך לאוכלם.

דעת המקדש דוד (סימן מ"ב) גם כן שיש חיוב לשמור על פירות שביעית שלא יופסדו מיהו ס"ל שהחיוב הוא לשמור מהפסד חיצוני לפירות שאין סיבתו מגוף הפירות. אך אם סיבת הפסד הפירות אינה חיצונית לגוף הפירות אלא בטבע הפירות אין חיוב לשמור על פירות שביעית שלא יופסדו. ברם מדברי הרא"ש הנזכר יש ללמוד לא כדבריו, שהרי מכך שהיה צד שאדם חייב לאכול פת שעיפשה כדי לא למנוע שתופסד, ורק משום שאין מחייבין את האדם לאכול מאכלים מעופשים לא מחייבים אותו לאכול את הפת, חזינן שאף מנזק שסיבתו מגוף הפירות אדם חייב לשמור על הפירות שלא יופסדו. מיהו אם עדיין לא התחיל תהליך הפסד הפירות והפירות לא נמצאים במצב מופסד באופן זה אף אם ודאי יופסדו הפירות כל זמן שהם לא נמצאים במצב מופסד אין חיוב לשמור על הפירות שלא יופסדו. וחזינן הלכה זה מהא שלא מצאנו שיש חיוב לאכול פת קודם שעיפשה כדי שלא תתעפש, אף שוודאי יהיה תהליך עיפוש.

שמירת פירות שביעית מפני הפסד | מאמרים הלכתיים

בחזון איש מבאר את דברי התוספתא באופן מחודש, דלעולם אין צד בירושלמי שיש דין לשמור על פירות שביעית שלא יתקלקלו וכמו כן אין צד לירושלמי שיש מצווה לאכול פירות שביעית. אלא היה צד שפת שעיפשה אסור לתת אותה לבהמה משום שתוגדר כמאכל אדם, קמ"ל שפת שעיפשה מוגדרת כמאכל בהמה ומותר לתת אותה לבהמה. לדבריו, הא דנקט הירושלמי 'אין מחייבין אותו פת שעיפשה' אין הביאור שהיה צד שיש חיוב לאכול אלא הביאור הוא שהיה צד לחייב להגדיר את פת שעיפשה כמאכל אדם וממילא אסור לתת אותה לבהמה קמ"ל שמוגדרת כמאכל בהמה. מדברי הרא"ש הנזכרים חזינן לא כדבריו^א.

המורם עד כה, שיש ללמוד מדברי הרא"ש, שמלבד שיש איסור להפסיד פירות שביעית, יש חיוב לשמור עליהם שלא יופסדו. ויש לברר גבולות החיוב.

ג. מדברי התוספתא שהובאה להלכה בר"מ (פ"ה ה"ה) שאם הלכה הבהמה מאיליה תחת התאנה אין מחייבין אותו להחזירה ומביא מקור לכך מדרשא עי"ש, מתבאר ג"כ שיש חיוב למנוע הפסד. שהרי לכאורה תמוה דמהיכי תיתי שיש צד למנוע מהבהמה לאכול פירות שביעית שהזקוק לדרשא כדי להתיר, אלא ע"כ שיש חיוב לשמור על פירות שביעית שלא יופסדו ולכן הו"א שמחויב למנוע גם מן הבהמה את אכילת הפירות. וכן כתב במקדש דוד להוכיח.

אמנם יש להעיר שבחסדי דוד מפרש את התוספתא באופן מחודש. לדבריו היה צד לתוספתא שיותר ליתן בידים לבהמה מאכל אדם וקמ"ל 'בארצ' דשרי רק אם אוכלת הבהמה מאליה. לדבריו אין הוכחה מדברי התוספתא שיש חיוב לשמור על פירות שביעית. מיהו דבריו מחודשים בפירוש הירושלמי וביותר דבר"מ משמע לא כדבריו ושהחידוש הוא שאין חיוב למנוע מן הבהמה לאכול מפירות שביעית. ועיין בריב"ג מוילנא ובמנחת יצחק שנראה מדבריהם שפירשו כמו שפירשנו וכפשטות דברי התוספתא.

ד. לדרך המקדש דוד בתוספתא יש לדון, האם על בעל הבהמה היה צד שמוטל עליו למנוע שלא יופסדו הפירות לפי שעל ידי אכילת הבמה יש תועלת מהפסד הפירות. [שו"ר שכצד זה ס'ל לחוט שני על הר"מ פ"ה ה"ה]. או דלמא אף על אדם חיצוני שאין לו שייכות לפירות הטילה תורה חיוב לשמור שלא יופסדו. והנה מדברי הרא"ש לגבי פת שעיפשה מוכח דאף אם אין לאדם תועלת מהפסד הפירות מוטל עליו חובה לשמור שהפירות לא יופסדו, שהרי הרא"ש ס"ל שהיה מוטל על אדם לאכול פת שעיפשה לולי זה שאין מוגדר אכילת פת מעופשת אכילה לא כדרך. מיהו יש לדחות, שאפשר לומר שרק על אדם שהוא בעלים על הפירות מוטל עליו חובה לשמור על הפירות שלא יופסדו. אך מדברי הרדב"ז יש להוכיח דאף כה"ג מוטל על האדם חיוב לשמור על הפירות שלא יופסדו. שמסתפק הרדב"ז אם צריך למנוע מן העכו"ם לאכול פירות שביעית או דלמא אין צריך מפני דרכי שלום. ומלבד מה דחזינן מדבריו שיש חיוב לשמור על פירות שביעית שלא יופסדו. ביותר חידוש משמע מדבריו שלא רק על בעל הפירות בלבד יש חיוב למנוע מאכילת גוים את הפירות.

ה. עוד יש להסתפק בגדר הדין שאין מוטל למנוע מן הבמה לאכול את הפירות, האם מתחדש שכאשר הבהמה 'עומדת' לאכול את הפירות אין מוטל על האדם למנוע את הנזק לפי שאין הפירות במצב מופסד שהרי עדיין לא התחיל הקלקול ורק כאשר התחיל הקלקול כפת שעיפשה מוטל

א. בחז"א יש סתירה בדבר בסימן י', שבס"ק י' כתב שאין מוטל על האדם חיוב לשמור על הפירות שלא יופסדו. מאידך מדבריו שם ס"ק ד' משמע שיש חיוב לשמור כל פירות שביעית שלא יופסדו. בדרך אמונה (פ"ה ה"ה) מבאר שיש לחלק בין הפסד הבא מאליה לבין הפסד הבא עי מעשה. מיהו מדברי הרא"ש משמע שאין לחלק, ובכל אופן מוטל לשמור. ואילו בחוט שני ס"ל שלעולם על אדם שאין לו תועלת מהפסד הפירות אין מוטל חיוב לשמור על הפירות שלא יופסדו, ורק על אדם שיש לו תועלת מהפסד הפירות מוטל עליו לשמור שלא יופסדו. דברים אלו נסתרים מדברי הרא"ש הנזכרים וכן מדברי הרדב"ז שובא בהמשך.

מאמרים הלכתיים | שמירת פירות שביעית מפני הפסד

על האדם חיוב למנוע את הנזק או דלמא אף אם לא התחיל הקלקול בפועל אלא עומד הקלקול להתרחש [כמצב שהבהמה ליד הפירות ועומדת לאכול את הפירות] נחשב שנמצאים במצב מופסד ומוטל על האדם למנוע ההפסד [ועדיין צ"ע בהגדרה המדויקת בזה]. והטעם שאין צריך למנוע מן בהמה אכילת הפירות הוא דין פרטי במאכל בהמה שחידשה תורה שיש העמדה לפירות שביעית שעומדים גם לאכילת בהמה ולכן לא מוטל האדם למנוע מן הבהמה את אכילת הפירות.

ויש להוכיח מן הרדב"ז כצד השני. שהרי ברדב"ז מבואר דלולי דינא של דרכי שלום פשיטא לו שיש חיוב למנוע מעכו"ם אכילת פירות שביעית ולכן עיירות סמוכות לכפר מעמידים שומרים שלא יאכלו הפירות על ידי עכו"ם. וחזינן שאף אם לא התחיל הקלקול בפועל מוטל על אדם חיוב לשמור את הפירות שלא יופסדו. מיהו פשיטא דבעינן שהפירות יעמדו במצב של קלקול שהרי על עיירות שאין סמוכות לכפר כתב ברדב"ז שאין מעמידים שומרים משום שרק מיעוט נאכלים דהיינו לפי שלא שכיח נזק אין מוגדר שעומדים במצב של הפסד.

ו. אחר הדברים האלה, תימה על דברי המהרי"ט (ח"א פ"ג) הנודעים שהתיר גרמא בהפסד פירות שביעית. דלכאורה חזינן לא רק שיש איסור להפסיד פירות שביעית אלא יש דין לשמור עליהם שלא יפסדו וממילא מילתא דפשיטא דגרמא אסור. שהרי הנידון אם גרמא שרי או לא הוא בהנחה שהתורה אסרה שהאדם יעשה את ההפסד לפירות וממילא יש לדון האם אסרה מעשה של הפסד או אף גרמא. אך אם יש חיוב לשמור על הפירות שלא יופסדו ואף אם אין האדם סיבת ההפסד יש חיוב לשמור על הפירות שלא יתקלקלו מחמת דברים חיצוניים פשיטא שיש חיוב לא לגרום להם הפסד. שו"ר שכן תמה על דבריו במקדש דוד (סימן מ"ב).

וצ"ל בדעתו שמבאר את התוספתא כדברי החסדי דוד הנזכר ולדעתו אין הוכחה מדברי התוספתא שיש חיוב לשמור פירות שביעית. ברם מדברי הרא"ש שהבאנו בתחילת דברינו יש להוכיח שיש חיוב לשמור על פירות שביעית שלא יופסדו ולכאורה ממילא יש מקור שיש איסור להפסידם על ידי גרמא. מאידך, אפשר שאף אם נימא שיש חיוב לשמור על פירות שביעית שלא יופסדו כל זה כאשר הפירות נמצאים במצב של הפסד, אך באופן שהאדם יוצר את סיבת הנזק לפירות כאשר אין הפירות במצב מופסד, אין איסור להפסיד את הפירות על ידי גרמא.

ז. והנה בצפנת פענח (כלאים פ"ט ה"ב) הוכיח דגרמא אסור בשביעית מהמשנה שאסור לבשל ירק של שביעית בשמן של תרומה, ובטעם האיסור ביאר הר"מ בפיה"מ וכן הביין המהרי"ק שאם נפסל התרומה יישרף הכל ואף השמן של שביעית יונמצא גורם לפירות שביעית שיפסדו. ומכאן למד שאסור לגרום שפירות שביעית יופסדו. מיהו אין דברי הר"מ סתירה לדברי המהרי"ט שהתיר להפסיד פירות שביעית על ידי גרמא, דאפשר דכה"ג שהאדם גורם שיצטרך בידים לאבד את פירות שביעית אף הוא יודה לאסור. וכאשר האדם גורם שפירות שביעית יופסדו מאליהם או אף שיופסדו על ידי מעשה, אך לא על ידי האדם שגורם את סיבת ההפסד, אין מקור מדברי הר"מ לאסור הפסד פירות שביעית.

ח. אחר שלמדנו שיש חיוב לשמור על פירות שביעית שלא יופסדו, יש לברר שורש חובה זו. ואפשר לבאר בשתי דרכים.

בהקדם דברי הר"מ בפיה"מ שהמתבונן בדבריו (פ"ה מ"י) לומד, שסיבת איסור הפסד הפירות עניינו שהתורה נתנה זכות לציבור להשתמש בפירות שביעית, ולכן התורה תובעת שפירות שביעית לא יופסדו. לפ"ז אפשר שיש הרחבה לזכות זו ומחמתה חלה חובה לשמור על הפירות שלא יופסדו וכעין חיוב השבת אבידה.

שמירת פירות שביעית מפני הפסד | מאמרים הלכתיים

עוד אפשר לבאר על פי יסוד המתבאר בכמה דוכתי, שיסוד קדושת פירות שביעית עניינה שהתורה ייעדה את פירות שביעית שיהיו מיוחדים 'לאכלה' לכלל בני האדם. ולכן התורה העמידה הלכות של הפסד וכו' כדי לממש ולהוציא לפועל את יעוד פירות שיעמדו למצב של 'לאכלה'. לדרך זו אפשר שהיות והתורה העמידה את הפירות לקיום תכליתם לכן הטילה חיוב שמירה על הפירות כדי שיגיעו למימוש יעוד זה ולא יופסדו מקיום תכליתם.

דינים העולים:

א. הפשטות בתוספתא [כפי שנקט במקדש דוד] וכן מתבאר מדברי הרא"ש והרדב"ז, שיש חיוב לשמור על פירות שביעית שלא יופסדו.

ב. במקדש דוד נקט שכאשר סיבת הנזק היא הפסד 'טבעי' ולא על ידי מעשה אין חיוב לשמור על הפירות שלא יופסדו. אך מדברי הרא"ש נראה דאף כה"ג יש חיוב לשמור על הפירות שלא יופסדו.

ג. חיוב שמירה על פירות שביעית הוא באופן שהפירות נמצאים **במצב של הפסד**. אך אם אין הפירות במצב של הפסד אין חיוב לשומרם שלא יופסדו אף מנזק ודאי.

ד. מדברי הרדב"ז למדנו שאף שלא התחיל בפועל הקלקול אלא שהפירות עומדים במצב שעומדים להפסד, יש חיוב לשמור על הפירות שלא יופסדו. מיהו חששו רק על הפסד קרוב ושכיח, ולא כתרומה שחששו אף על הפסד רחוק.

ה. בחזון איש יש משמעות סותרת האם ס"ל שיש חיוב לשמור על הפירות שלא יופסדו. בחוט שני כתב שיש חיוב שמירה רק כאשר יש תועלת לאדם מהפסד הפירות. ובדרך אמונה כתב שמהפסד הבא על ידי מעשה יש חיוב שמירה אף אם אין תועלת לאדם מהפסד הפירות. והוכחנו מדברי הרא"ש שיש חיוב לשמור על הפירות אף אם אין לאדם תועלת מהפסד הפירות ואף מנזק הבא מאליו.

ו. חיוב שמירה למנוע הפסד הפירות למדנו מדברי הרדב"ז שמוטל אף על אדם שאינו בעל הפירות.

ז. מדברי הרא"ש הוכחנו שיש חיוב לשמור על הפירות אף מנזק שלא בא על ידי מעשה. ומדברי הרדב"ז הוכחנו שאף לאדם שאינו בעל הפירות מוטל עליו למנוע נזק הבא לפירות על ידי מעשה. ויש להסתפק האם אדם שאינו בעל הפירות מוטל עליו למנוע נזק הבא מאליו לפירות [כאשר הפירות במצב מופסד]. והנראה שחלה חובת שמירה כה"ג ועדיין צ"ע.

ח. אם הנזק העתידי לפירות יקרה **מאליו**, נחלקו האחרונים אם מותר לאדם לגרום לנזק על ידי גרמא. ויותר נראה שלשיטות שאין איסור נזק ע"י גרמא גם אין חיוב לשמור על הפירות שלא יופסדו. ברם אפשר שאף לשיטתם, רק כאשר האדם גורם נזק לפירות כאשר אין הפירות במצב מופסד, אין איסור להפסיד את הפירות על ידי גרמא.

ט. באופן שהאדם גורם את סיבת הפסד הפירות ויצטרך לאבד בידים את הפירות, מוכח מדברי הר"מ דיש איסור להפסיד ע"י גרמא כה"ג.

הרה"ג
מנחם דרורי
שליט"א

עורך הגיליון

טבק להרחה - קדושת שביעית וברכת הריח

פתיחה: 'טבק' זהו שיח שגדל בהרבה מקומות בעולם, כולל בארץ ישראל, ועיקר גידולו מגיע מדרום אמריקה. לשיח הטבק אין ריח טוב ואדרבה ריחו רע, יש לו תכונה שהוא משיב נפש ומרגיע וחודר לתוך הגוף ע"י נשימה ולכך הינו מבוקש לצרכים שונים. כיון שריחו לא טוב, מוספים ומספיגים אותו בריחות שונים כדי שיהיה לו ריח טוב. השיח הנפוץ של טבק הוא חלק ממין 'ניקטואה' ומכיל ניקוטין ועליו המיובשים משמשים בין השאר להרחה לאחר טחינתם.

במאמר זה נדון: א. לגבי שביעית - מה דינו של שיח זה שלא עומד לאכילה ואפילו לא לשם ריח, האם יש בו קדושת שביעית על כל ההגבלות של הקניה והשימוש. ב. לגבי ברכת הריח - האם מברכים ברכת הריח על הריח הטוב שיש בו בפועל, מנהג העולם בזה והצעות למעשה.

קדושת שביעית

ידוע הנידון כלפי פרחים האם יש בהם קדושת שביעית. מסקנת הדברים המקובלת העולה מהפוסקים היא, שבפרחים שלא עומדים לריח אלא רק לגוי ודאי שאין קדושת שביעית ואילו בפרחים שמגדלים אותם לריח הרי זה במקורו ספק בירושלמי, ולמעשה נחלקו בכך להלכה בפוסקים. והיה מקום לומר שגם בטבק יהיה אותו ספק כמו פרחים של ריח.

אבל לענ"ד א"א לומר כן שהרי לא מגדלים אותו כדי להריח את הגידול שנכלול זאת בספק הפוסקים, שהרי ריחו רע, אלא שקולט אח"כ ריחות ששורים בו, ואין זה נחשב שמגדלים אותו לריח. ויותר דמי לפרחים של גוי או כל עצים שאין בהם קדושת שביעית.

אך הנה ידועים דברי המהר"ם גאלנטי (תשו"ט) שנוהג בטבק קדושת שביעית. וז"ל 'ולענין הטוטון אם נוהגת בו שביעית לא הוזכר זה בשום ספר אמנם מסתברא שנוהגת בו שביעית כיון דהנאתו וביעורו שוה באין כאחד, ואפי' בעצים אם לאו דאין הנאתו וביעורו באין כאחד היתה שביעית נוהגת בהן וכמ"ש בפ' לולב הגזול, והנאת הטוטון מרובה יותר מכמה דברים שנוהגת בהם שביעית ואין הנאתן כ"כ כמו הטוטון, וגם שהוא מר לאו לאכילה קאי ונהנין בעשנו אף שטעמו מר, והרי זה כשרף האילנות דאית בהו מרים בטעמם ואפ"ה אית בהו שביעית ולא חלקו בהם בין מר למתוק. עכ"ל. הרי כיון שהנאתו וביעורו שווים נוהג בו קד"ש וכמו כל עצים שהיה נוהג בהם לולי הטעם שאין הנאתו וביעורו שווים.

אמנם תשו' הנ"ל נכתבה בהקשר לטבק לעישון. ויל"ע לשיטתו האם בטבק להרחה גם יש את הסברות הנ"ל. כמו"כ הראב"ד ביאר הטעם שקדו"ש לא נוהג בריח מפני שאין זה שווה בכל נפש. וא"כ יתכן שגם טבק יהיה בספק, מפני שיש לדונו שווה בכל נפש. ושמא גם בזה יש לחלק בין

טבק להרחה - קדושת שביעית וברכת הריח | מאמרים הלכתיים

עישון להרחה האם הוא בכלל שווה לכל נפש (ודנו בכך הפוסקים בהלכות יום טוב בפולמוס מהו שווה בכל נפש, לפי הרוב שמשמשים, לפי הרוב שמתאווים, ובנוסף מצד שקשה לבריא. ראה ביה"ל תקיא, ג ד"ה אין עושין). אמנם, יש לומר שחילוקים אלו במקומם באם אכן היו מייצרים את הטבק להרחה מעלים מגידול שונה מטבק לעישון, אך כיון שהחומר גלם זה מאותו גידול והרוב הולך לעישון אז אין משמעות לחילוקים אלו, וא"כ יש בו קד"ש.

ודע, שיש שלמדו שגם אם אין קדושת שביעית יש איסור ספיחין. ולשיטתם, יהיה בטבק ודאי איסור ספיחין. אציין מה שנמסר לי, שלמעשה רובא דרובא של גידול הטבק שישנם בארץ ישראל הינם ע"י נכרים.

ברכת הריח

חז"ל תקנו לברך על הגאה מריח טוב וכמבואר בברכות (מג, ב) 'מנין שמברכים על הריח, שנאמר "כל הנשמה תהלל יה הללויה", איזהו דבר שהנשמה נהנית ממנו ואין הגוף נהנה ממנו, הוא אומר זה הריח'. וביארו האחרונים (צל"ח שם) שצריך לכך מקור מיוחד אע"פ ששנינו שכל הנהנה מהעוה"ז בלא ברכה כאילו מעל, מכיון שהרי 'קול מראה וריח אין בהם משום מעילה' ולכן ס"ד שלא יברכו על כך, לפיכך צריך לימוד מיוחד מהפסוק שדבר שהנשמה נהנית גם מברכין. כמו"כ חז"ל תקנו ברכות שונות לריח לפי מין הדבר שמריח ממנו וכמו לגבי אכילה.

לגבי ריח שאין לו עיקר נחלקו הראשונים, בביאור סוגיית הגמרא גבי מוגמר [נותנים עלי ועצי בשמים על גבי האש ולעשן העולה מהם יש ריח טוב והיינו מוגמר] דאיתה התם 'המגמרות מברכין עליהם בורא עצי בשמים' ופי' רש"י ותוס' שאפילו שנשרף ואינו בעין מ"מ מברכים עליו. הריטב"א לעומת זאת מפרש שמברכין רק כל זמן שנשאר מעיקרו אבל אם נשרף ואין לו עיקר אין מברכים על ריחו.

ויותר מפורש חלוקים בזה רבותינו הרמב"ם והטור, גבי מוגמרות שנעשים כדי לבשם את הבגדים שאין מברכים עליהם [שאין עומדים להריח בהם בזמן העישון]. ולא התבאר בגמרא האם מברכים אח"כ על הבגד שיש בו ריח טוב, ופסק הרמב"ם שאין מברכים הואיל ואין לו עיקר. והטור תמה על הרמב"ם מנין לו דין זה שאין מברכים על ריח שאין לו עיקר הרי נהנה מהריח ופסק הטור שמברכים. וראה בב"י שהרמב"ם ס"ל שכיון שאינו צורך הגוף כ"כ לכן כשאין לו עיקר, אע"פ שנהנה, אינו מברך.

והנה דברי הטור שמקשה על הרמב"ם בהלכה זו תמוהים שהרי כבר בסימן הקודם (רטו, ו) גבי שמן שהניח בו ורדים ולאחר שקלט את הריח הוציא את הורדים ויש ריח טוב בשמן, הביא הטור מחלוקת האם מברכים ע"ז או לא מפני שזה ריח שאין לו עיקר. ותמוה למה שם לא הקשה ולא הגיה הטור מאומה על דעה זו, כן התקשו רבים מהמפרשים.

מתוך הדרכי משה, לגבי בגד ע"י העשן הבשמים נשרפו והתהפכו ונעשו ריח והרי זה כעיקר הריח. המהרש"ל מיישב, השמן נעשה לטעם והריח זה רק אגב אבל בבגד נעשה בשביל ריח. והנה לשיטתם אכן לגבי בגד יש יותר סברא שיצטרכו לברך ולכן רק שם הק' הטור על הרמב"ם. [והב"ח והמהר"ח מסבירים שאה"נ הטור חולק בשני המקרים, עיי"ש ואכמל"ב].

הבעיה היא שאמנם זה מיישב את דעת הטור למה לא הקשה גבי שמן, אבל מאידך מגדיל את התמיהה על השו"ע עצמו. שהרי בעצם ניתן להוסיף ולהקשות על פסק השו"ע שגבי שמן הביא את ב' הדעות האם מברכים על שמן שקלט את ריח הורדים, וכתב שהנכון מספק ברכה ליהזר שלא להריח את זה, ואילו גבי בגד שמריח ע"י מוגמר פסק בפשיטות שאין מברכים עליו. וחוף מהט"ז לא מצאנו מי שהקשה זאת. ותי"י של הט"ז צריך תלמוד שחילק בין שמן שניתן ליהזר ולא להריח

מאמרים הלכתיים | טבק להרחה - קדושת שביעית וברכת הריח

לבין בגד שלא ניתן ליוהר בכך ולכן השו"ע לא הביא הדיעה החולקת אבל באמת דין אחד להם. וצ"ב שמ"מ היה לו לכתוב הדעה החולקת שלא יעשו כן או שישתדלו לפתור ע"י ברכה על דבר אחר ואילו השו"ע פסק לגמרי שאין מברכין על כך וכדברי הרמב"ם הברורים בזה שאין מברכים על ריח שאין לו עיקר.

והנה, כאשר נעייין בשיטות השונות נחזי שאין התייחסות מפורשת של הרמב"ם שס"ל שאין מברכים על בגד מוגמר האם יברכו על שמן, וכמו"כ אין התייחסות מפורשת של הראשונים שמברכים על שמן [רבינו חננאל ורשב"א, הובאו בב"י] האם יברכו על בגד מוגמר. ואכן דעת הב"ח דלא כב"י, אלא שלכו"ע, גם לרמב"ם, מברכים על שמן מפני שטעמו ששמן קלט את הריח עצמו מהצמח והעשב, ולכן נחשב כמי שיש לו עיקר, ורק בגד מוגמר שקלט רק את העשן של הריח זה נחשב שאין לו עיקר. אכן הב"י הבין ששיטת הרמב"ם שבשניהם לא מברך ולכן הביא את ב' הדעות ופסק שנכון ליוהר מלהריח בזה. וכן הבין הטור בדעת הרמב"ם. ומ"מ עדין יקשה כדלעיל, למה השו"ע לא הביא לשיטתו בב"י את שיטות הראשונים שמברכים על ריח שאין לו עיקר גבי בגד.

וצ"ל שהשו"ע למד שלפי הרמב"ם לא מברכים בכל מקרה על ריח שאין לו עיקר, וכמו שפירש טעמו בב"י. אך לא ברירא ליה לגבי שיטות הראשונים שמברכים על שמן, האם לשיטתם מברכים בכל ריח שאין לו עיקר או אפשר ורק לגבי שמן שקלט את טעם וכח הריח ממנו מברכים, כמו"כ אפשר ואינו בטל לשמן שהרי מברכים על הנאת אכילה וריח. ואם נכונים הדברים מובן למה השו"ע לא הביא גבי בגד הדעות החולקות ושיש ליוהר שלא להריח. [ובפרט שלגבי שמן הביא את הרמב"ם ב"א השני וכפי הכלל שבשני י"א דעתו לעיקר כמו השני].

חשוב לציין, ריח שאין לו עיקר כלל, כגון, מקום שמריח מפני בשמים שהיו בו קודם לכן ועכשיו אינם. פסק הבה"ל (רי, ג ד"ה אלא) שלכו"ע לא מברכים עליו, גם לדעת הטור.

והשתא נבוא לדון בהלכה למעשה לגבי טבק שיש בו ריח טוב שנקלט ע"י בשמים. ותחילה נראה האם לדמותו לשמן או לבגד. ודבר זה תלוי באופן עשיית ויצור הטבק, ובדרך כלל אופן היצור, כפי המפורסם, הוא ע"י שמזלפים ומערבים בו בשמים לחים עד שמייבשים את זה וקולט את הריח וא"כ דומה לשמן שסופג את עיקר הריח עצמו. ולפי"ז עולה לפסק השו"ע שיש ליוהר מלהריח אותו מפני הספק. והמשנה ברורה פוסק לגבי שמן לעיקר את דעת הב"ח וא"ר שיש לברך על הרחת שמן זה, ולכן פסק המ"ב שמי שלא רוצה להחמיר ליוהר מלהריח יכול להריח ולברך וכן פסק החיי אדם.

וא"כ צ"ע על מה סמכו העולם להריח ולא לברך על טבק, כאשר לפי השו"ע יש ליוהר לא להריח ולפי המ"ב המריח חייב לברך. ומצאנו סברא בערוך השולחן (או"ח רסז, ד) שטבק שונה משאר בשמים, וז"ל 'ידידוע שעיקר דבר זה לא נעשה בשביל ריחו הטוב ואדרבא הוא חזק ומר עד שיש הרבה בני אדם וביחוד נשים שאין יכולין לסבול כלל הריח הזה והוא נעשה תחלתו לרפואת האיצטומכא ולביטול מחשבות ולבלות העת ולכן גם אם יש שמערב בו ריח טוב אין כוונתו בשביל הריח הטוב אלא לגרש הריח החזק והמר שבהטאב"ק והוי כבשמים של בית הכסא שאין מברכין עליו. עכ"ל. הרי מפורש שאין לברך על טבק וטעמו בצדו שהריח הטוב בא רק להעביר את הריח רע ועיקר המטרה היא לא בשביל ריח אלא לשאוף את השיח 'טבק' שיש לו מעלות וסגולות וממילא דינו כמו בשמים של בית הכסא (נצי"ק, שבשעה"צ סז דן אפי' על בשמים של בית הכסא שאם נוטל בידו האם יברך, ודו"ק). אך נראה לי שקשה בזמנינו לסמוך על כך, שהרי רוב האנשים מריחים טבק בשביל הריח הטוב שיש בו ולא דוקא בשביל הני"ל ועכ"פ לא גרע מפירות שנוטלים גם לאכול וגם להריח שמברך.

אך עכ"פ זה יסביר לנו מהיכן התחיל והגיע המנהג לא לברך על טבק. וכעין זה במור וקציעה 'שאין הכונה להריח אלא להתיך הלחות' [ומ"מ מסיק לברך, וכדלהלן]. וכן מצאנו סימוכין שבזמני קדם היו מריחים הטבק למי שהיה לו כאב ראש ולידים אכן לא היה צורך לברך על זה.

טבק להרחה - קדושת שביעית וברכת הריח | מאמרים הלכתיים

כמו"כ מצאנו בהלכות קטנות (ח"א שו"ת קא) שאין מברכים על טבק מפני שאין לו עיקר. ומסביר שאע"פ שמעורב בו בושם של ריח טוב מ"מ מה שאמרו שבדבר העשוי לריח לא בטל אפי' באלף זה רק לגבי איסור, ולגבי ברכה כן בטל. וממילא כיון שבטל נחשב ריח שאין לו עיקר' (והוסיף והביא בשם בנו הרב המג"ח לחזור לברך על ריח טוב אחר לצאת מידי ספק). וכן פסק הכף החיים (רטז, אות נד; רי, לג) שחשיב אין לו עיקר ואין לברך עליו וכפסק השו"ע בסימן רטז.

אך עדיין צ"ע על מה סמכו העולם, שעדיין לא יצאנו לדעת השו"ע מכלל ליזהר שלא להריח. וכ"ש לפי המשנה ברורה והחיי אדם שפסקו שכן לברך על זה. ובפרט שהגאון בעל היעב"ץ בספרו 'מור וקציעה' (סו"ס רי) דחה את דברי ההלק"ט וס"ל שאינו בטל ונחשב שיש בו עיקר ולכך אם מעורב בו פרחי ריח ממש אז גם לרמב"ם יש לברך על כך [אמנם בימינו בדר"כ מערבים ארומה נוזלית ולא אבקת פרחים].

ואע"פ שלרוב אנו לא יודעים האם זה קלט ריח שברכתו עצי, עשבי, או מיני. אך זה ודאי לא סיבה שלא לברך בכלל אלא יברך מיני כדקי"ל בכל ספק.

בושם סנטי

אמנם ישנם סוגי טבק שהריח שבהם מגיע מבושם סינטי [כלומר, לא מעשב ועלה שיש בהם ריח טוב אלא ע"י זיקוק של כימיקלים שבאופן זה ניתן להפריד ולהפיק ריח טוב אפי' מנפט אע"פ שריחו הכללי רע]. ובוזה יש שדנו לא לברך על ריח שכזה מפני שלא ניתן לומר על כך 'בורא' [וכמו לגבי אתרוג, שכתב המ"ב (רטז, כה) שלא ניתן לברך עליו 'הנותן' ריח טוב בפירות]. מאידך רבים כתבו לברך על סינטי שגם זה בכלל בורא. ואכמ"ל במחלוקת זאת, ראה בספרי ההלכה (זאת הברכה פי"ט, ד; שערי ברכה פי"ט, יד). לפי"ז אפשר ובטבק סינטי יש יותר מקום לומר שלא לברך מפני הספק. ובפרט שפעמים רבות אין לבא להריח מידע איך יצרו את הטבק הזה האם מריח סינטי או לא.

אך עדיין הדברים צריכים תלמוד שעכ"פ היה לנו לפטור ע"י ברכה על דבר אחר או ע"י שהכל וכפי שהביא המ"ב שדעת רוב האחרונים שמהני ברכת שהכל לפטור (ע"פ התוספות בברכות מג, א). ולכאור' כן יש לנהוג למעשה לצאת מידי ספק להולכים לפי דעת השו"ע שזה ספק. ואף לדעת המ"ב שמברכים, לכאור' יש ג"כ לנהוג כן באם אינו יודע מקור הריח של הטבק וחושש לשיטות שעל ריח סינטי לא מברך. [או חושש שנעשה ע"י זילוף בושם שמתייבש מיד ובכה"ג ס"ל לאשל אברהם, בוטשאטש, שלכו"ע לא מברכים].

*

לסיום, חשוב לציין, שישנם כיום מיני טבק להרחה אשר כתוב על גבי האריזה 'ברכתם בורא מיני בשמים' וכנראה בהם מעורב אבקה של פרחי בשמים, אך לא מצויין על סמך מי ומה ניתנה הוראה זאת.

מכאן תצא הקריאה לועדי הכשרות להיכנס לעובי הקורה ולכתוב על גבי קופסאות טבק להרחה [שמאק טבאק] האם ודאי מברכים ואם כן מהי הברכה הראויה, עצי, עשבי, או מיני. וכן האם זה ספק והאם זה טבעי או סינטי.

תשובות הלכה למעשה שהשיבו ראש המכון ורבני בית ההוראה שליט"א

(נלקט מתוך שאלות רבות שנשאלים הרבנים מידי יום ביומו בקו ההלכה ובשו"ת און ליון)

קו ההלכה והכשרות 03-7528999

ימים א-ה בין השעות 09:00 ועד 23:30 יום ו בין השעות 10:00 ועד 13:00

*

מורינו ראש המכון שליט"א

טיגון בשמן שביעית

לכבוד

הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א

השלום והברכה!

מה ששאל ממני כת"ר אי שרי לטגן סופגניות בשמן של שביעית.

הנה מסתמא כבודו מבקש לברר דין זה מחמת שכמה שאלות מתעוררות כאשר מטגנים מאכל בתוך שמן.

א. שימוש בפירות שביעית ללא תועלת בהם אלא כדי לתקן מאכל אחר, ואין זה השימוש המותר בפירות שביעית, וכן מצינו בירושלמי תרומות (ריש פ"א) שנחלקו אם מותר לתת יין לתוך המוריים, ודעת האוסרים היא שאינו אלא להעביר הוזהמא, ואף שהיין נאכל עם המוריים אסור.

ב. הרי הוא מפסיד פירות שביעית מאחר שחלק מן השמן מתכלה בבישול.

ג. אפשר שהנאה כזו אסורה מפני שאין הנאתו וביעורו שווים, שהשמן מתכלה, וההנאה באה אח"כ.

אלא שכבר כתבתי במקום אחר, שאה"נ, אם כל המטרה רק שלא ידבק המאכל, ואין הנאה מהטעם שמוסיף השמן, אכן יש לאסור מהני טעמים הנז' לעיל.

אולם היכא שהשמן בא להטעים את התבשיל, והוא נאכל עם התבשיל, והאוכלו נהנה גם מהשמן עצמו, אם כן פשיטא שאינו נקרא שמפסידו. וכמו כן זה מוגדר כהנאתו וביעורו שווים, שהרי זה כדין כל בישול שמקצת מהמרכיבים נפסדים ואעפ"כ מותר.

על כן העיקר להלכה ולמעשה, שמותר לטגן מאכלים בשמן של שביעית. וכמו"כ, מותר למרוח שמן שביעית על מחבת או על תבנית קודם הטיגון או האפיה, אם מטרת השימוש גם כדי שייתן טעם ואינה רק שלא ידבק, ובפרט שאין השמן הולך לאיבוד אלא נספג במאכל. אך אם אינו נותן טעם במאכל, וכל מטרת נתינת השמן אינה אלא כדי שלא ידבק המאכל - אסור, מפני שמפסיד את השמן.

בברכת התורה

ש.ז.ר.

שפיכת מי בריכה לגינה

שאלה: האם מותר לי לשפוך מים מברכה ביתית, שיש בהם כלור, על שטח בגינה שיש בו קוצים הגדלים באופן פראי. ושאלתי היא: א. האם מים עם כלור מועילים לצומח או שהם כמו מי רגלים וכו' שמבואר בסימן של"ו שמותר להטילם בגינה. ב. האם שטח כזה של קוצים יש בהשקייתו משום זורע או חורש?

תשובה: מים עם כלור הם מזיקים לצמח. קוצים אינם טובים למגדל. שפיכת של מי בריכה, למקום שאינו גידול, ובוודאי שניכר לכל שאינו מכוין להשקות, שהרי אין צומח שם כלל, ואדרבה מזיקים לו אותם גידולים, בכה"ג מותר לשפוך את מי הבריכה במקום זה.

*

תוצרת חו"ל שגמר מלאכתם בארץ

שאלה: כרוב מירדן שגמר הגידול היה בישראל, מפרישים תרו"מ? ועם ברכה? **תשובה:** איך אפשר שהיה גמר מלאכה בארץ ישראל? מה עשו כאן? [מה שמורידים העלים שלמעלה כדי שיהיה פחות חרקים אין זה נחשב לגמ"ל, ואין זה דומה לקינוח בחסה שמורדים העלים שלא יפים].

למעשה, יבול חו"ל שהיה גמר מלאכה באר"י, והיה ממש גמ"ל כגון יין מענבי יין או שמן מזיתי שמן, מפריש תרו"מ עם ברכה. למרות שבנקנה מגוי ונגמ"ל על ידי ישראל מפריש בלי ברכה בשונה מכל השנים שמפריש עם ברכה, היינו לחוש למבי"ט, וכל זה לא שייך בחו"ל.

*

תליית שלט שהפירות הפקר

שאלה: יש לי גינה עם עצי לימונים. הפקרתי בפני שלשה לפני שנת השמיטה. האם צריך להשים שלט על דלת הכניסה שהפירות הפקר? יש לציין שבדרך כלל הדלת פתוחה כך שאפשר פיזי להיכנס לאלו שידועים שהפקרתי.

תשובה: הרי זה הפקר מעולה כהלכתו. ואפשר שבאם העצי פרי מאחורי הבית ובגלל זה מתביישים להיכנס אז תכתוב שלט שאפשר להיכנס בתאום וכדו"א.

*

עקירת עץ פירות לצורך בניה

שאלה: יש לי בחצר עץ אשכוליות, אני מעוניין לבנות ולצורך זה חייבים לעקור את העץ. מטבע הדברים יש שם פירות שעוד לא גדלו כל צורכם. האם יש היתר או אופן שניתן לעקור את העץ כדי שאוכל להתחיל עכשיו בבניה?

תשובה: שלום וברכה, עצם העקירה מותרת מחמת שזה לצורך בניה וחומרי הבניה מוכיחים עליו. הבעיה של הפסד פירות (הגם שעקירת עץ הוא מאותו מקור אסור של בל תשחית והותר לצורך בניה יש לעי' לגבי הפסד בשביעית). אבל הכל יכול להיפתר וגם רצוי מבחינת עקירת עץ אם יתנהג כדלהלן:

א. ראה עוד בגיליון הקודם מאמר מקיף של הרב בנושא זה של אופן הנהגת ההפקר באילנות שבבית.

יעקור עם גוש גדול שממשיך למנות לו שנות ערלה ויכניס הגוש לפח אשפה גדול (הישן שיש לו 2 בתי אחיה) כאשר בתחתית של הפח יש חור בקוטר 2.5 ס"מ. וימשיך להשקות לפי הצורך וזה יהיה באותו סטטוס של עציץ נקוב תחת כיפת השמים. וכאשר יהיו האשכולות מוכנים יוכל לקטוף ולאכול בקדושת שביעית.

כך לא עובר על עקירת עץ. ולא עובר על איסור הפסד פירות שביעית. כנלענ"ד. ובאם הינך לא מבין בתחום אז תתייעץ עם איש מקצוע לעשות את ההעברה כנ"ל כראוי כדי שלא תפסיד את הפירות.

הרה"ג משה יהודה לנדאו שליט"א

היתוך פירות שביעית בכפית

שאלה: רציתי לחתוך אפרסק הקדוש בקדושת שביעית לשניים, ולא היה לידי סכין, השתמשתי בכפית, ועי"ז נמצא מקצת מהפרי ונפסד. האם עשיתי כהוגן, או היה עלי לטרוח ולהביא סכין?

תשובה: אין זה כהוגן מפני שאין להפסיד אף הפסד מועט.

הסבר - כידוע, פירות הקדושים בקדושת שביעית אסור להפסידם. ואפילו כשנפסדים הפירות בשיעור מועט אסור. וראה במשנה בשביעית פ"ה מ"ד שכ' הר"ש שהלוח שגדל בערב שביעית, ומקצתו גדל בשביעית, אסור לעוקרו במארופות של עץ. וביאר התו"ט שעי"כ נפסד קצת, שהדרך היא בעקירה ביד או בשל מתכות. וראה מהרי"ט אלגאזי הל' חלה סק"ב, וכן מנ"ח מצוה שכט, וריב"ז פ"ה סק"ה, ותורת הארץ פ"ח ס"ק לב, שדנו האם בפחות מכזית הוא האיסור, או שעובר מדין חצי שיעור.

ומ"מ מותר לחתוך כדרך שרגילים וא"צ לטרוח עבור הסכין החדה ביותר. כשם שהותר לקנב ירק וכן לנפות קמח כפי שרגילים.

הרה"ג ישראל אנהוא שליט"א

דילול עצי מנגו

שאלה: יש לי מטע עצי מנגו, בעצי המנגו מצויה תופעה של גדילת פגים, היינו פרות קטנים חמוצים שלא יגיעו לגודל ולבשלות הרצויה לעולם המכבידים על העץ ויכולים לגרום לנשירה מוקדמת של שאר הפירות, האם מותר להשיר פירות אלו?

תשובה: דילול אסור אא"כ זה לצורך אכילה, כגון להכנת מאכל הנקרא 'עמבה', שמותר.

הסבר - ידועים דברי הרמב"ם (פ"ד הכ"ב) שהבוצר פירות לעבודת האילן ה"ז לוקה, נמצא שדילול הוא מלאכה דאורייתא ואסור אף במקום הפסד, וכתב החוטש שני (מהדו"ח עמוד תנא) דאם כוונתו לאכול את הפירות ע"י בישול מותר. והביאור בדבריו דא"ז מוגדר כבצירה לעבודת האילן אלא כבצירה לאכילה, אף שכוונתו בעיקר לתיקון האילן. וראה בשביתת השדה פ"ו סעיף כח דיש אפשרות נוספת להיתר שיעשה בשינוי.

*

עציץ שניטע באיסור בשמיטה

שאלה: אבי לצערי אינו שומר תו"מ, קיבלתי ממנו עציץ פרחים במתנה שהוכן בשנת השמיטה, האם מותר לי להשתמש בו ולהחזיק אותו בבית או שאני חייב לעקור אותו.

תשובה: אם העציץ אינו נקוב אפשר להחזיקו אך אם העציץ נקוב אסור להחזיקו.

הסבר - כתב הרמב"ם (שמו"י פ"א הי"ב) וז"ל: הנוטע בשביעית בין בשוגג בין במזיד, יעקור, מפני שישראל חשודים על השביעית, ואם תאמר בשוגג יקיים, יאמר המזיד שוגג הייתי. ע"כ. נמצא שאף אם נדון את הנוטעים כשוגגים חל חובת עקירה, ואיסור זה נוהג בכל נטיעה אף בעצי סרק ובפרחים כיון שהטעם הוא משום קנס, אך בעציץ שאינו נקוב כתב בשביתת השדה (פ"ח סעיף ז') דכיון שאיסורו רק מדבריהם לא קנסוהו רבנן.

הרה"ג יוסף פרה שליט"א

אכילת בננות ירוקות של שביעית

שאלה: האם מותר לי לאכול בננות שיש בהם קדושת שביעית, כשעדיין הן ירוקות וקשות, או שיש לחוש בזה להפסד?

תשובה: מותר.

הסבר - יש להתיר זאת מכמה טעמים, ראשית לא מבעיא להראשונים שהטעם משום הפסד לא שייך אלא באסיפה, ולא באכילה. אלא גם להרמב"ם שהטעם משום 'תאכלו את תבואתה' שאין הבוסר נקרא תבואה, מדוקדק מדבריו שכתב 'אין אוספין' ולא כתב 'אין אוכלין' שאין האיסור באכילה כי אם באסיפה. וכן הביא בדרך אמונה בשם החזו"א (סי"ט סק"ז). וכ"כ האור לציון (פ"ב תשובה יא). ובילקוט יוסף (עמ' רפג).

ואמנם היה אפשר לחלק שהפרי אחר שקוטף אותו לא יגמור בישולו. אבל הבננות מתבשלות אחר האסיפה. אבל כפי המבואר במשנה אחר שבאו לעונת המעשרות מותר לקטפו ולאכלו, וכן הבננות באו כבר לעונת המעשרות, ולכן יש להתיר לאכלם.

*

ברכת המזון שלא במקום האכילה

שאלה: אכלתי ברכב ותוך כדי נסיעה ירדתי בכמה מקומות לסדר עניינים, בסוף נכנסתי לכולל, ואח"כ נזכרתי שלא ברכתי ברכת המזון מה עלי לעשות?

תשובה: תברך במקומך בכולל.

הסבר - לכאורה כיון שאכל ברכב מן הראוי היה שיחזור לברך במקום שאכל. וכדאיתא בש"ע (סי' קפד סעי' א') שאם בשוגג שכח ויצא ממקומו, להרמב"ם יברך במקום שנזכר, ולהרא"ש צריך לחזור למקום שאכל. וכתב משנ"ב שנכון לנהוג למעשה לחזור למקום שאכל אם לא בשעת הדחק.

אך כיון שהוא בכלל הולכי דרכים, מברך היכן שנזכר, כיון שאין כאן קביעות. וכפי שנראה מהש"ע (סי' קפג סעי' יא) שאם היה מהלך בדרך ואוכל אין צריך לישב ולברך לפי שאין דעתו מיושבת עליו. וכתב המשנ"ב מפני שיקשה עליו איחור דרכו. נמצא שממשיך את דרכו ועוזב מקום אכילתו ומברך. אף הכא שאכל בתוך רכב, עיין במשנ"ב (סי' קסו סק"ב) דבעלמא נוסע בעגלה כמהלך דמי, לכן נראה דלכתחילה יכול לברך ברכה"מ בכולל ואינו צריך לחזור לרכב.

הידון שמיטה ארצי - קיץ תשפ"ב

**מעמד רב רושם בחידון השמיטה הארצי שע"י 'המכון למצוות התלויות בארץ'
בראשות מרנן ורבנן גדולי ישראל שליט"א**

לתלמידי תני"ם מכל רחבי הארץ שלמדו לאורך שנת השמיטה את ההלכות מתוך ספר 'שבת הארץ' של הגאון רבי שניאור זלמן ריוח שליט"א, המותאם במיוחד לתלמידים בשפה קולחת ומעשית.

הזוכים - חתן השמיטה יוסף סימן טוב ממתיבתא 'עץ חיים' ב"ב. סגניו, נהוראי כהן מת"ת 'לחם הביכורים' ירושלים, ויוסף חורי מת"ת 'איש מצליח' ב"ב. הזוכים קבלו תעודות הוקרה ופרסים בעלי ערך. בנוסף, חתן השמיטה קיבל ש"ס עם הקדשה מיוחדת מראש המכון, כאשר מרנן ורבנן מצטרפים בחתימת כ"ק.

למעלה מחמש מאות ילדי תני"ם משתתפים בחידון קליקרים עוצמתי. שאגות התשובות נשמעו באולם הענק וחוצה לו. בחידון הקליקרים זכו במקום הראשון תלמוד תורה 'פרי תואר' אלעד. ובתחרות הנוספת בין הכתות זכו כתה ז מת"ת 'אהל משה' נתיבות.

צוות השופטים

ראש המכון שליט"א

בסוד שיח

המצטיינים

מעמד השמיטה

אשרי העם שככה לו